

Gabriel García Márquez:

Pukovniku nema tko da piše

Sadržaj:

1. poglavlje	5
2. poglavlje	10
3. poglavlje	17
4. poglavlje	23
5. poglavlje	29
6. poglavlje	36
7. poglavlje	43

1

Pukovnik odigne poklopac i ustanovi da je u limenki preostala samo žličica kave. Odmakne lončić s vatre, pola vode odlije na pod od utabane zemlje i, preokrenuvši limenku, uze po njoj strugati nožem sve dok se posljednje mrvice kave nisu pomiješale sa česticama rđe.

Dok je sjedeći pored glinene kuhinjske peći s bezazlenom spokojnošću očekivao da kava uzavre, pukovnik oćuti kako mu u utrobi niću otrovne gljive i smrdljiva perunika. Nastupio je listopad. Loš početak dana, čak i za čovjeka njegova kova koji je prebrodio bezbroj ovakvih jutara. Punih pedeset i šest godina - od završetka posljednjeg građanskog rata - pukovnik je podredio čekanju. Listopad bijaše jedna od rijetkih stvari koja je redovito stizala.

Ugledavši ga gdje donosi kavu u spavaću sobu, pukovnikovica podigne mrežu protiv komaraca. Noću ju je spopao napadaj astme, pa ju je izjutra savladao bunovni drijemež. Ipak se pridigla i primila šalicu.

- A ti - zapita ga.

- Već sam popio - lagao je pukovnik. - U limenki je preostala vrhom puna žlica kave.

U tom trenutku zabreca zvono. Pukovnik je bio posve zaboravio na sahranu. Dok mu je žena pila kavu, on razveže jedan kraj visaljke i smota je na drugom, iza vrata. Žena je razmišljala o pokojniku.

- Rodio se 1922. - reče. - Točno mjesec dana nakon našeg sina. Sedmog travnja.

Srktala je kavu prekidajući sipljivo disanje. Njeno slabašno tijelo bijaše sazdano od hrskavice koju je spajala svinuta i ukočena kralježnica. Astma ju je silila da upitima daje potvrdnu intonaciju. Popila je kavu i dalje razmišljala o pokojniku.

- Mora da je grozno biti pokopan u listopadu - reče. Muž ne obrati pažnje tim riječima. Otvorio je prozor. Listopad je osvojio i dvorište. Promatrajući jarko zelenilo raspupalog raslinja i sićušne kupole gujavica u blatnoj zemlji, pukovnik nanovo oćuti kobni mjesec u utrobi.

- Vlaga mi je probila do kosti - reče.

- Zimsko je doba - odvrati žena. - Otkako su počele kiše, stalno ti ponavljam da ne spavaš bez čarapa.

- Već tjedan dana spavam u čarapama.

Kiša je sipila lagano, ali uporno. Pukovnik bi se najradije bio umotao u vuneni gunj i ponovo legao u visaljku. No uporna zvonjava napuklih zvona podsjeti ga na sahranu. »U listopadu smo«, promrsi i zakorači prema središtu

sobe. Tek se tada sjeti da je pijetao privezan za nogu od postelje. Bijaše to pijetao za borbu.

Odnio je šalicu u kuhinju i zatim u dnevnoj sobi stao navijati zidni sat s okvirom od izrezbarenog drva. Za razliku od spavaće sobe, pretijesne za astmatično disanje njegove žene, dnevna soba bijaše prostrana, sa četiri pletena naslonjača za njihanje oko stolica na čijoj se prekrivci kočila gipsana mačka. Na zidu sučelice satu, slika žene koja, okružena koprenama i anđelićima, plovi u barci prepunoj ruža.

U sedam i dvadeset navio je sat do kraja. Zatim je odnio pijetla u kuhinju, vezao ga za nožicu glinene peći, nalio svježe vode u limenku i pored njega stavio pregršt kukuruznog zrnja. Kroz šuplju ogradu uđe skupina dječurlije. Posjeli oko pijetla i stali ga šutke promatrati.

- Prestanite zijati u tu živinu - reče pukovnik. - Pijetao će se izlizati od tolikog gledanja.

Djeca se nisu dala smesti. Jedno od njih odsvira na usnoj harmonici nekoliko taktova neke popularne melodije. - Danas se ne smije svirati - upozori ga pukovnik. - Mrtvac je u selu. - Dijete spremi harmoniku u džep od hlača, a pukovnik se uputi u svoju sobu da se presvuče za sahranu.

Bijela odjeća bila je neizglačana zbog ženine astme. Pukovniku zato nije preostalo ništa drugo nego da obuče staro crno odijelo što ga je nakon vjenčanja nosio samo u izvanrednim prigodama. Namučio se dok ga nije pronašao na dnu škrinje, uvijena u novine i zaštićena od moljaca kuglicama naftalina. Ispružena na postelji, žena je i dalje mislila na pokojnika.

- Mora da se već susreo s Agustínom - reče. - Nadam se da mu neće ispričati što sve moramo podnositi nakon njegove smrti.

- Sad su vjerojatno razvezali o pijetlovima - odvrati pukovnik.

U škrinji je nabasao na golemi starinski kišobran. Bijaše to ženin zgoditak na političkoj tomboli što je svojedobno upriličena da se namakne novaca za potrebe pukovnikove stranke. Te su iste večeri gledali priredbu na otvorenom, koja nije bila prekinuta unatoč kiši.

Pukovnik, žena mu i sin Agustín - komu je tada bilo osam godina - dočekali su kraj priredbe sjedeći pod tim kišobranom. Agustín je u međuvremenu umro, a sjajnu kišobransku svilu izjeli su moljci.

- Pogledaj na što sličí naš cirkusantski kišobran - posluži se pukovnik svojom starom uzrečicom. Zatim razapne nad glavom tajanstveni sustav metalnih žica. - Jedino je prikladan za brojenje zvijezda.

Nasmiješi se. Žena, međutim, nije ni pogledala na kišobran. - To je naša slika - promrmlja. - Raspadamo se živi. - I zaklopi oči, usredotočivši se na razmišljanje o pokojniku.

Pukovnik se napamet obrijao - već odavno nije imao zrcala - i šutke obukao. Hlače, pripijene uz noge gotovo poput dugih gaća i stegnute vrpcom oko gležnjeva, držala su oko struka dva jezička od iste tkanine, koji su bili uvučeni kroz dvije pozlaćene kopče u visini slabina. Remen nije nosio. Na košulji boje stare ljepenke, krutoj poput ljepenke, najgornje bakreno puce služilo je također za učvršćivanje tvrdog ovratnika. Tvrdi ovratnik je pak bio neupotrebljiv, i pukovnik odluči da ne vezuje kravatu.

Sve je te radnje obavljao s izuzetnom pomnjom. Kostii šake bile su mu prekrivene sjajnom i napetom kožom, prošaranom lišajevima kao i na vratu. Obuo je lakirane čizmice, ostrugavši prethodno tragove blata što su se zadržali na šavu. Žena u tom trenutku otvori oči i ugleda ga odjevena kao na dan vjenčanja. Tek je tada opazila koliko joj se muž postarao.

- Dotjerao si se kao da ideš na svečanost - reče.

- Ovaj pogreb i jest svečanost - otpovrne pukovnik. - To je prvi pokojnik koji je nakon pustih godina završio prirodnom smrću.

Kiša je prestala poslije devet sati. Pukovnik je upravo htio izaći, kad ga žena uhvati za rukav.

- Počešljaj se — reče.

Pokušao je upokoriti ocjelnosive čekinje rožnatim češljem. Bez ikakva rezultata.

- Mora da naličim na papagaja - primijeti.

Žena ga odmjeri pogledom. Ni govora. Pukovnik ne naliči na papagaja. Pred njom je suhonjav muškarac čvrste i otporne građe. Po živahnosti pogleda vidjelo se da nije izložak u formalinu.

- Dobro izgledaš - ocijeni ona i nadoda kad je muž izlazio iz sobe: - Pitaj doktora zašto zaobilazi ovu kuću kao da je okužena.

Živjeli su na kraju sela, u kući s krovom od palmina lišća i zidovima s kojih je otpadala žbuka. Zrak je bio natopljen vlagom, ali nije kišilo. Pukovnik se zaputi prema trgu kroz usku uličicu među zbijenim kućama. Kad je izbio na glavnu cestu, podiđu ga srsi. Dokle god mu je sezao pogled, selo je bilo prekriveno cvijećem. Sjedeći na kućnim pragovima, žene u crnini čekale su dolazak pogrebne povorke.

Na trgu je ponovo stalo rominjati. Vlasnik biljarskog salona ugleda pukovnika s vrata lokala i dovikne mu raskrilivši ruke:

- Pukovniče, pričekajte, posudit ću vam kišobran.

Pukovnik odvрати ne osvrćući se:

- Hvala, ne treba.

Pogrebna povorka još nije bila krenula. Muškarci - u bijeloj odjeći s crnom kravatom - razgovarali su na vratima držeći kišobrane. Netko od njih opazi kako pukovnik preskače lokve na trgu.

- Dodite ovamo, susjede - dovikne.

Načini mu mjesta pod kišobranom.

— Hvala, susjede — odvрати pukovnik.

Ali poziv nije prihvatio. Ušao je ravno u kuću da izrazi sućut pokojnikovoj majci. Najprije ga zapahne težak miris raznovrsnog cvijeća. Potom oblije vrućina. Pukovnik se pokušava progurati kroz čeljad natisnutu u spavaćoj sobi. Nečija ga ruka, međutim, dohvati za rame i odgurne prema dnu prostorije, kroz galeriju zbunjenih lica, sve do mjesta gdje su se nalazile - duboke i raširene — mrtvačeve nosnice.

Ondje je pokojnikova majka tjerala muhe s odra lepezom od palmina lišća. Druge žene u crnini gledale su mrtvacu kao što se promatra riječni tok. Netko zarida u dnu sobe. Pukovnik obiđe jednu ženu, priđe sa strane pokojnikovoj majci i položi joj ruku na rame. Stisne zube.

- Moje iskreno saučešće - reče.

Ona ne okrenu glavu. Otvori usta i jaukne. Pukovnik protrnu. Bezoblična masa, udarivši u zaglušnu kuknjavu, stade ga gurati prema mrtvacu. On rukama potraži uporište, ali zida nije bilo. Umjesto toga, ljudska tjelesa. Netko mu polagano i veoma nježno šapne: — Pazite, pukovniče. — Okrene se i suoči s pokojnikom. No nije ga prepoznao jer ovaj bijaše krut i dinamičan, i onako zamotan u bijele ponjave, s kornetom u rukama, odavao je jednaku smetenost. Kad je podigao glavu da potraži zraka povrh tih vapaja, ugleda kako se zatvoreni lijes drmusajući spušta prema vratima, preko cvijeća koje se gnječi o zidove. Oblije ga znoj. Boljeli ga zglobovi. Uskoro uvidje da stoji na ulici, jer mu je kišica bockala vjeđe, i netko ga dohvatio za ruku rekavši:

- Požurite, kume, čekao sam vas.

Bijaše to don Sabas, kum pokojnog sina, jedini iz vodstva njegove stranke koji je izbjegao političke progone i nesmetano živio u tom mjestu. - Hvala, kume — reče pukovnik i stade šutke koračati pod kišobranom. Limena glazba zasvira posmrtnu koračnicu. Pukovnik opazi da jedan instrument nedostaje i prvi se put uvjeri da je pokojnik doista pokojan.

- Jadnik - prošaputa.

Don Sabas se nakašlja. Kišobran je nosio u lijevoj ruci, podižući držak gotovo do glave, jer je bio nižeg stasa od pukovnika. Zapodjeli su razgovor kad je sprovod zamakao s trga. Don Sabas okrenu pukovniku neutješno lice i reče:

- Kume, kako pijetao.

- Pijetao ko pijetao — dočeka pukovnik.

Tada začuju povik:

- Kuda ste naumili s tim mrtvacem?

Pukovnik podiže pogled. Na balkonu policijske stanice ugleda mjesnog načelnika u govorničkom stavu. Bio je u gaćama i potkošulji, otečena i neobrijana obraza. Glazba prestade svirati posmrtnu koračnicu. Malo zatim pukovnik prepozna glas fra Angela koji se dovikivao s načelnikom. Dokuči smisao razgovora kroz bubnjanje kišnih kapi po kišobranima.

- Dakle? - upita don Sabas.

- Stara pjesma - odgovori pukovnik. - Sprovod ne smije proći kraj policijske stanice.

- To sam posvema zaboravio - usklikne don Sabas. - Stalno zaboravljam da vlada opsadno stanje.

- Ali ovo nije nikakva pobuna - reče pukovnik. - Umro je jedan ubogi glazbar.

Sprovod udari drugim smjerom. Žene iz sirotinjske četvrti promatrale su prolazak povorke, nijemo grizući nokte. A zatim su izašle na ulicu i stale izvikivati hvalospjeve, zahvale i posljednje pozdrave, kao da ih pokojnik zakovan u lijesu može čuti. Pukovnika je na groblju obuzela slabost. Kad ga je don Sabas odmaknuo prema zidu, da omogući pristup ljudima koji su nosili mrtvaca, i smiješeći mu se okrenuo, suočio se s ispaćenim licem.

- Što vam je, kume - upita.

Pukovnik uzdahnu.

- Listopad, kume.

Vratili su se istim putem. Kiša je prestala. Nebo se produbilo, ispunilo modrinom. »Konačno više ne pada«, pomisli pukovnik i oćuti olakšanje, ali su mu misli i dalje bludjele. Don Sabas prekine šutnju.

- Kume, otidite liječniku.

- Nisam bolestan - odvrati pukovnik. - Stvar je u tome da u listopadu osjećam kao da mi neakve životinje plaze crijevima.

- Hm - procijedi don Sabas. I pozdravi se s njim na vratima svoje kuće, nove dvokatnice s prozorskim rešetkama od kovanog željeza. Pukovnik se zaputi doma, jedva čekajući da se otarasi svečanog odijela. Uskoro je opet izašao da u obližnjem dućanu kupi limenku kave i pola librice kukuruza za pijetla.

2

Pukovnik se pobrinuo za pijetla, iako bi taj četvrtak radije proveo u visaljki. Kiša je uporno lijevala nekoliko dana. Tokom tjedna proklijala mu flora u utrobi. Za besanih noći mučilo ga je astmatično pištanje iz ženinih pluća. No u petak poslije podne listopad načini predah. Agustínovi drugovi - krojački pomoćnici kao što je i on bio, svi odreda fanatični ljubitelji borbi pijetlova - iskoriste tu priliku da pogledaju pijetla. Bio je u formi.

Pukovnik se vratio u sobu kad su žena i on ostali sami u kući. Ona je pomalo dolazila k sebi.

- Što kažu - zapita ga.

- Oduševljeni su - izvijesti je pukovnik. - Svi štede da bi se mogli kladiti na našeg pijetla.

- Ne shvaćam što ih privlači na tom ružnom pijetlu - reče žena. - Meni naliči na čudovište: glava mu je presitna za onolike noge.

- Tvrde da je najbolji u ovom okrugu - otpovrne pukovnik. - Vrijedi oko pedeset pesosa.

Bio je uvjeren da to obrazloženje opravdava njegovu odluku da zadrži pijetla, što mu je ostao od sina koji je pred devet mjeseci pao izrešetan u borilištu za pijetlove, zato što je raspačavao tajne letke. - Ta nas iluzija skupo stoji - reče žena. - Kad nestane kukuruza, morat ćemo ga hraniti vlastitom jetrom. - Pukovnik je, tražeći hlače od trliša u ormaru, smišljao odgovor.

- Još koji mjesec - reče. - Već se pouzdano zna da će biti borbi u siječnju. Nakon toga ćemo ga moći skuplje prodati.

Hlače nisu bile izglaçane. Žena ih utija na peći, naizmjenice rabeći dva gvozdена glačala zagrijana ugljenom žeravom.

- Kamo toliko žuriš - upita ga.

- Pošta.

- Smetnula sam s uma da je danas petak - primijeti ona vraćajući se u sobu. Pukovnik je bio odjeven, ali bez hlača. Ona mu pogleda u cipele.

- Te cipele valja baciti - reče. — Nosi lakirane čizmice.

Pukovnik se rastuži.

- Ovakve cipele nosi siročad — pobuni se. - Kad god ih obujem, sam sebi naličim na bjegunca iz sirotišta.

- Mi smo siročad našeg sina - odvrati žena.

Uvjerala ga je i ovog puta. Pukovnik se uputi prema pristaništu prije negoli se oglase sirene s brodića. Lakirane čizmice, bijele hlače bez remena i košulja bez tvrdog ovratnika, zakopčana na vratu bakrenim pucetom. Promatrao

Meni nema tko pisati.

Putem su hodali šutke. Liječnik zadubljen u novine. Pukovnik uobičajenim korakom, poput čovjeka koji se vraća istom stazom u potrazi za izgubljenim novčićem. Dan bijaše svijetao i prozračan. S bademova na trgu otpadali su posljednji truli listovi. Već se mračilo kad su došli do vrata ordinacije.

- Kakve su novosti - upita pukovnik.

Liječnik mu dade nekoliko novina.

- Tko to zna - odvrati. - Teško je čitati između redaka onoga što propušta cenzura.

Pukovnik pročitava krupne naslove. Međunarodne vijesti. Pri vrhu, u četiri stupca, članak o nacionalizaciji Sueskog kanala. Prva stranica je bila gotovo sasvim ispunjena osmrtnicama.

- Nema nade u izbore - reče pukovnik.

- Ne budite naivni, pukovniče - na to će liječnik. - Više nismo djeca pa da čekamo Mesiju.

Pukovnik je htio vratiti novine, ali se liječnik usprotivi.

- Ponesite ih kući - reče. — Večeras ih pročitajte i sutra vratite.

Nešto iza sedam sa crkvenog se tornja oglasi zvonjava filmske cenzure.

Fra Angel je na taj način obznanjivao čudorednu ocjenu pojedinog filma, u skladu s utvrđenim popisom što ga je jednom mjesečno primao poštom. Pukovnikova žena izbroji dvanaest otkucaja.

- Nepodoban za sve uzraste - reče. - Već su godinu dana filmovi nepodobni za sve uzraste.

Spusti mrežu protiv komaraca i promrmlja: - Svijet je pokvaren. - Pukovnik, pak, ne reče ništa. Prije odlaska na počinak vezao je pijetla za nogu od postelje. Zaključao je kuću i spavaću sobu naprašio insekticidom. Zatim je svjetiljku odložio na pod, učvrstio mrežu za spavanje i legao da čita novine.

Čitao ih je redom, prema datumima, i to od prve do posljednje stranice, ne propuštajući ni oglase. U jedanaest truba oglasi početak policijskog sata.

Pukovnik je čitao još pola sata, a onda otvori dvorišna vrata u neprobojnu noć i pomokri se uz stup, salijetan komarcima. Žena je bila budna kad se vratio u sobu.

- Ništa ne spominju veterane - upita.

- Ništa - odvrati pukovnik. Ugasio je svjetiljku i uvalio se u visaljku. - U početku su barem objavljivali popis novih umirovljenika. Ali u zadnjih pet godina ne spominju ništa.

Kiša je pala iza ponoći. Pukovnik je uspio zaspati, ali se ubrzo probudio, uznemiren komešanjem u utrobi. Začu kako negdje u kući prokišnjava. Umotan do vrata u vuneni gunj, kretao se u pomrčini, pokušavajući otkriti to mjesto. Niz

kičmu mu kliznu kapi hladnog znoja. Obuzela ga groznica. Učini mu se da u koncentričnim krugovima pluta po bazenu napunjenu tutkalom. Začu se nečiji glas. Pukovnik odgovori, izvaljen u ležaju koji je potjecao iz revolucionarnih dana.

- S kime to govoriš - upita žena.

- S Englezom prerušenim u tigra koji je došao u logor pukovnika Aureliana Buendije - odvrati pukovnik. Meškoljio se u visaljki, tresući se u ognjici. - Bio je to vojvoda od Marlborougha.

Probudio se u zoru, sav izmožden. Kad je po drugi put zazvonilo za misu, skočio je iz visaljke i našao se u mutnoj stvarnosti kojom je odjekivalo pijetlovo kukurikanje. Glava mu se i dalje okretala u koncentričnim krugovima. Obuze ga mučnina. Izade na dvorište i zaputi se u nužnik kroz sitno ćućorenje i sumorne mirise zime. U drvenoj kućici s limenim krovom bijaše zagušljivo od mokraćnih isparavanja iz sanduka za nuždu. Kad je pukovnik podigao poklopac, iz jame pokulja oblak trokutastih mušica.

Bijaše to lažna uzbuna. Dok je čučio na ploči od neizblanjane daske, mučila ga je nelagoda zbog neutoljene želje. Pritisak u debelom crijevu odmijeni tupa bol u probavnom traktu. »Nema dvojbe«, promrmlja. »Uvijek ista pjesma u listopadu.« I stade bezazleno i spokojno čekati dok mu se nisu smirile gljive u utrobi. Potom se vrati u sobu zbog pijetla.

- Noćas si buncao u groznici - reče mu žena.

Počela je pospremati sobu, došavši k sebi nakon sedmodnevne krize. Pukovnik se napregne da sredi misli.

- Nije to bila groznica - sлага. - Ponovio se san s paučinom.

Kao i uvijek, žena je nakon krize našla oduška u grozničavoj aktivnosti. Tokom jutra prevrнула je kuću naglavce. Sve je dobilo drugačiji raspored, izuzev zidnog sata i slike s nimfom. Onako sitna i gipka, vrzmajući se po kući u baršunastim papučama i crnoj, do grla zakopčanoj haljini, kao da je posjedovala moć pronicanja kroz zidove. Ali još prije podneva iznova je očvrsnula, stekla ljudsku težinu. U postelji se svodila na prazninu. Sada je, krećući se među teglama s paprati i begonijama, svojom nazočnošću ispunjala cijelu kuću. - Da je prošla Agustínova godišnjica, zapjevala bih - reče miješajući po loncu u kojem su se, isjeckane na komadiće, kuhale sve jestive plodine što rode u tropskom podneblju.

- Ako ti se pjeva, a ti pjevaj - reče pukovnik. - To je zdravo za žuč.

Liječnik je navratio iza objeda. Pukovnik i žena su pili kavu u kuhinji, kad je on gurnuo ulazna vrata i viknuo:

- Moji su bolesnici pomrli.

Pukovnik ustane i pođe mu u susret.

- Tako je, doktore - potvrdi vodeći ga u dnevnu sobu. — Uvijek sam ja govorio da se vaš sat ravna po strvinarima.

Žena ode u sobu da se spremi za pregled, Liječnik je ostao s pukovnikom u dnevnoj sobi. Unatoč vrućini, njegovo besprijekorno laneno odijelo odisalo je svježinom. Kad je žena najavila da je spremna, liječnik preda pukovniku omotnicu s tri lista papira. Ušao je u sobu rekavši:

- To je ono što prešućuje jučerašnja štampa.

Pukovnik je već pretpostavljao što je posrijedi. Bijaše to sažet pregled najnovijih zbivanja u zemlji, umnožen na šapirografu za tajno raspačavanje. Otkrića o postojanju oružanog otpora u unutrašnjosti. Obuze ga malodušnost. Ni desetogodišnje praćenje tajnih obavijesti nije ga poučilo da najzanimljivije novosti uvijek stižu narednog mjeseca. Završio je čitanje kad se vratio liječnik.

- Ova je bolesnica zdravija od mene — reče. — S njezinom astmom ja bih živio sto godina.

Pukovnik mu dobaci sumoran pogled. Šutke mu pruži omotnicu, ali je liječnik ne htjede primiti.

- Šaljite dalje - reče potihlo.

Pukovnik spremi omotnicu u džep od hlača. Žena izade iz sobe, rekavši: — Kad uskoro umrem, povest ću vas sa sobom u pakao, doktore. - Liječnik umjesto odgovora bljesne savršenom zubnom caklinom. Gurne stolicu do stolića i iz torbe izvadi nekoliko bočica s besplatnim uzorcima. Ne pridajući tome pažnje, žena se uputi u kuhinju.

- Pričekajte da vam podgrijem kavu.

- Nemojte, hvala lijepa - odgovori liječnik. Propisivao je terapiju na obrascu za recepte. — Strogo vam zabranjujem da me otrujete.

Ona se nasmija iz kuhinje. Kad je ispisao recept, liječnik ga glasno pročitao jer je znao da mu nitko ne može odgonetnuti rukopis. Pukovnik se nastojao sabrati. Vrativši se iz kuhinje, žena zapazi kako mu lice odražava propaćenu noć.

- Jutros u zoru tresla ga je groznica - reče, misleći na muža. - Blizu dva sata je bulazio o građanskom ratu.

Pukovnik se trgne.

- Nije bilo groznice — odsiječe odlučno, dolazeći k sebi. - Osim toga - nadoda - kad mi bude loše, ne dam se ni u čije šake. Sam ću se baciti u kantu za smeće.

I otiđe u sobu po novine.

- Hvala na cvijetu - reče liječnik.

Zajedno su se zaputili prema trgu. Zrak bijaše suh. Ulični asfalt topio se od pripeke. Kad su se rastajali, pukovnik zapita tiho, stisnutih zubi:

- Koliko smo vam dužni, doktore.

- Zasad ništa - odvrati liječnik i lagano ga potapša po leđima. - Naplatit ću ja to dobro kad pobijedi pijetao.

Pukovnik krene prema krojačnici, da tajnu oмотnicu proslijedi Agustinovim drugovima. Bijaše mu to jedino utočište otkako su njegove istomišljenike posmicali ili protjerali iz mjesta, a on, ostavši sam, sve podredio čekanju pošte petkom.

Popodnevna vrućina potakla je ženinu živost. Sjedeći među begonijama u trijemu, uz sanduk sa starim krpama, još je jednom izvela vječno čudo stvarajući novu odjeću ni iz čega. Načinila je ovratnike od rukava, suvratke od leđa, i četvrtaste, savršene zakrpe, iako od raznobojnih ostataka. U dvorištu se oglasi cvrčak. Sunce stade rumenjeti. Ali ona nije opazila kako se gasi iznad begonija. Podigla je glavu tek u sumrak, kad se pukovnik vratio kući. Pritisnu ruke uz vrat, protegne udove.

Reče:

- Mozak mi je odrvenio.

- Takav ti je uvijek i bio - dobaci pukovnik, a zatim zapazi da mu je žena sva prekrivena šarenim krpicama. — Izgledaš kao djetlić.

- Još malo pa će ti samo djetlić moći nešto sašiti - reče ona. Raširi košulju sastavljenju od platna u tri boje, osim ovratnika i suvrataka koji su bili od iste tkanine. - Kad nastupe poklade, samo ćeš skinuti kaput.

Uto zazvoni večernjica. - I andeo Gospodnji navijesti se Mariji — pomoli se ona naglas, kupeći rublje i odlazeći u spavaću sobu. Pukovnik je porazgovarao s djecom koja su nakon škole došla pogledati pijetla. Zatim se sjetio da nema kukuruza za sutrašnji dan i pošao u spavaću sobu da od žene zatraži novac.

- Čini mi se da je preostalo samo pedeset centava — reče ona.

Čuvala je novac pod krevetnom hasurom, u čvorom vezanoj maramici. To im je donio Agustinov šivaći stroj. Devet su mjeseci grickali taj novac, triput okretali svaku paru, da nekako namire vlastite i pijetlove potrebe. Sad su im jedino preostale dvije kovanice od dvadeset i jedna od deset centava.

— Kupit ćeš libricu kukuruza — reče žena. — Od ostatka ćeš kupiti kavu za sutra i četiri unce sira.

- I pozlaćenog slona da ga objesimo na vrata - nadoda pukovnik. - Samo kukuruz stoji četrdeset i dva.

Načas zavlada tajac. - Pijetao je živina i zato može pričekati - reče u prvi mah žena. Ali muževljevo je lice primora da se zamisli. Pukovnik sjedne na

postelju, laktova oslonjenih na koljena, i stade zveckati kovanicama premještajući ih s dlana na dlan.

- Ne činim to zbog sebe - reče nakon kraće stanke. — Da o meni ovisi, još bih ga večeras spremio u lonac. Vjerojatno bi se isplatilo pretovariti želudac za pedeset pesosa. - Zašuti da bi zgnječio komarca navratu. Zatim stade slijediti pogledom ženu po sobi.

— Stalno mislim na to kako ovi siromašni mladići štede.

Tada se ona zamisli. Držeći zaprašivač s insekticidom, obišla je cijelu sobu. Pukovniku se pričinilo da u njenu držanju ima nečeg nadnaravnog, kao da priziva kućne duhove. Ona napos ljetku odloži zaprašivač na oltarić i vodnjikavim očima zagleda se u pukovnikove vodnjikave oči.

— Kupi kukuruz — reče. — Dragi Bog će nam već pomoći da se nekako snađemo.

3

»Ovo je čudesno, kao ono s umnoženjem kruha«, govorio je pukovnik kad god bi sjeli za stol u toku narednog tjedna. Iskazujući nevjerojatnu dovitljivost u sastavljanju, prošivanju i krpanju, žena kao da je pronašla tajni ključ za vođenje domaćinstva bez igdje ičega. Listopad produži predah. Nakon vlažnog razdoblja nastupi drijemež. Ojačana blagim sunčevim zrakama, žena je tri popodneva posvetila mukotrpnom uređivanju kose. - Počinje pjevana misa - primijeti pukovnik kad je ona prvo stala raščešljavati duge plavi časte vlasi rijetkim češljem. Sutradan, sjedeći u dvorištu s bijelom plahtom u krilu, gustim je češljem trijebila uši što su se namnožile tokom bolesti. Najzad je oprala glavu vodom u kojoj je prethodno prokuhala lavandu, pričekala da se osuši, i kosu, razdijeljenu na dvije pletenice, skupila na zatiljku, učvrstivši je ukosnicom. Pukovnik je čekao. Noću, budna u visaljci, satima su ga morale crne slutnje glede pijetla. Ali u srijedu su ga izvagali i bio je u formi.

Tog istog popodneva, kad su Agustínovi drugovi izašli iz kuće veselo raspravljajući o pijetlovoj pobjedi, i pukovnik se oćuti u formi. Žena mu je skratila kosu. - Pomladila si me za dvadeset godina - reče on opipavajući rukama glavu. I žena je smatrala da joj je muž u pravu.

- Kad me zdravlje služi, mogla bih uskrisiti mrtvaca — reče.

Ali to je uvjerenje ubrzo splasnulo. U kući više nije bilo ničeg za prodaju, osim sata i slike. U četvrtak navečer, kad su doslovce ostali bez jedne jedine prebijene pare, žena iskaza zabrinutost zbog takve situacije.

- Ne moraš brinuti - utješi je pukovnik. — Sutra stiže pošta.

Sutradan je čekao dolazak brodića pred liječnikovom ordinacijom.

- Avion je čudesna stvar - izjavi pukovnik, pogleda uprta u poštansku vreću. - Kažu da može stići u Evropu za jednu noć.

- Tako je - potvrdi liječnik, hladeći se ilustriranim časopisom. Pukovnik ugleda poštanskog službenika u skupini koja je čekala da se pristajanje okonča kako bi uskočila u brodić. On skoči prvi. Od kapetana je preuzeo zapečaćenu omotnicu. Zatim se uspeo na natkriveni dio. Poštanska vreća bila je vezana između dvije bačve s naftom.

- Ali nije ni to bez pogibelji - reče pukovnik. Izgubio je začas službenika iz vida, a onda ga nanovo uočio među raznobojnim bočicama kolica s osvježavajućim napicima. - Napredak traži žrtve.

- Danas je on sigurniji od broda — reče liječnik. - Kad letite na dvadeset tisuća stopa, nevrijeme ostaje ispod vas.

- Dvadeset hiljada stopa - ponovi pukovnik u čudu, ne poimajući raspon te veličine.

Liječnik se zagrija za temu. Rastvori časopis objema rukama i ukoči ih kao kip.

- Ravnoteža je savršena - izjavi.

Ali pukovnik već bijaše svrnuo pogled na poštanskog službenika. Vidio ga je kako ispija osvježavajući napitak s ružičastom pjenom, držeći čašu u lijevoj ruci. Desnom je pridržavao poštansku vreću.

- Pored svega ostalog, na moru ima usidrenih brodova koji su u stalnoj vezi s noćnim avionima - razveza liječnik. - Uz tolike mjere opreza sigurniji si nego na brodiću.

Pukovnik ga pogleda.

- Dakako - reče. - To mora da je kao leteći ćilim.

Službenik se uputi ravno prema njima. Pukovnik uzmakne, natjeran neodoljivom strepnjom, pokušavajući odgonetnuti ime na zapečaćenoj omotnici. Službenik je otvorio vreću. Uručio liječniku svežnjić s novinama. Zatim je raskinuo omot s privatnim pismima, provjerio točnost pošiljke i stao čitati adrese. Liječnik otvori novine.

- I dalje problem Sueza - reče, pročitavši krupne naslove. - Zapad uzmiče.

Pukovnik nije čitao naslove. Napregnu se da smiri želudac. - Otkad je uvedena cenzura, novine jedino donose vijesti iz Evrope - reče. - Bit će najbolje da Evropljani dodu k nama, a mi odemo u Evropu. Tako će svi znati što im se događa kod kuće.

- Za Evropljane je Južna Amerika brkajlija s gitarom i revolverom - reče liječnik, smijući se preko novina. - Ne shvaćaju problem.

Službenik mu uruči poštu. Preostala pisma vrati u vreću i ponovo je zatvori. Liječnik uze da pročita dva pisma. Ali, prije negoli će ih otvoriti, pogleda u pukovnika. Zatim skrene pogled na službenika.

- Ništa za pukovnika?

Pukovnik se prestravi. Službenik zabaci vreću na rame, uputi se gatom i odvрати ne osvrćući se:

- Pukovniku nema tko da piše.

Protivno običaju, nije krenuo ravno kući. Popio je kavu u krojačnici, dok su Agustínovi drugovi listali novine. Osjećao se prevarenim. Najradije bi ondje bio ostao do narednog petka, samo da te večeri ne dođe ženi praznih ruku. Ali, kad su zatvorili radnju, morao se suočiti sa stvarnošću. Žena ga je čekala.

- Ništa — zapita.

- Ništa - odgovori pukovnik.

Idućeg petka opet je čekao brodić. I kao svakog petka, vratio se kući bez očekivanog pisma. - Ovakvo čekanje više nema svrhe - reče mu žena te večeri. - Čovjek mora imati jobovsku strpljivost kao ti, pa da jedno pismo čeka petnaest godina. - Pukovnik je legao u visaljku i uzeo čitati novine.

- Treba čekati red - reče. - Naš broj je hiljadu osamsto dvadeset tri.

- Otkad čekamo, taj broj je dvaput izašao na lutriji - odvrati žena.

Pukovnik je, kao i uvijek, pročitao sve, od prve do zadnje stranice, ne izostavivši ni oglase. Ali ovog puta nije bio sabran. Tokom čitanja misli bi mu odlutale na mirovinu što ju je zaslužio kao veteran. Prije devetnaest godina, kad je Kongres odobrio taj zakon, pokrenut je dokazni postupak koji je potrajao osam godina. Zatim je moralo proteći još šest godina da ga razvrstaju na mirovinsku listu. To je bilo posljednje pismo što ga je pukovnik dobio.

Završio je čitanje nakon objave policijskog sata. Kad je htio ugasiti svjetiljku, primijeti da je žena još budna.

- Čuvaš li još onaj izrezak?

Žena se zamisli.

- Da. Mora da je s ostalim papirima.

Odmakne mrežu protiv komaraca, ustane i iz ormara izvuče drvenu škrinjicu sa svežnjem pisama koja su bila složena po datumima i povezana gumenom vrpcom. Pronade oglas odvjetničke agencije koja se obvezivala da će ponovno pokrenuti postupak oko ratnih mirovina.

- Otkad ja pričam da uzmeš drugog advokata, mogli smo već dobiti i potrošiti taj novac - reče žena pružajući mužu novinski izrezak. - Što imamo od toga da nam ga stave u lijes, kao Indijancima.

Pukovnik pročitao izrezak označen nadnevkom od prije dvije godine. Stavio ga u džep košulje koja je visila iza vrata.

- Nevolja je u tome što je za drugog advokata potreban novac.

- Ni govora — odlučno će žena. — U pismu im treba navesti da sve svoje troškove odbiju od ostvarene mirovine. Jedino će se tako založiti za našu stvar.

I tako, u subotu po podne, pukovnik otiđe svom odvjetniku. Nađe ga izvaljena u visaljki. Bijaše to golem crnac, prava ljudeškara, sa samo dva očnjaka u gornjoj čeljusti. Navukao je drvene nanule i otvorio prozor iznad prašnjave pijanole, gdje su u otvorima predviđenim za trake od izbušene ljepenke bili nabijeni raznovrsni papiri: izresci iz »Službenog lista«, izlijepljeni u starim računovodnim knjigama, i nepotpuna zbirka izvještaja Uprave državnih rashoda. Pijanola bez tipaka bila je ujedno i pisaći stol. Pukovnik se potuži, ne navodeći još cilj svojeg posjeta.

— Upozorio sam vas da se to neće riješiti preko noći - reče odvjetnik u jednom predahu pukovnikova izlaganja. Vrućina ga je dokraja iscrpla. Potisne opruge naslona na nižu razinu i uze se hladiti reklamnim letkom.

— Povjerenici mi često pišu i kažu da ne treba gubiti nadu.

— Ta pjesma traje već petnaest godina — otpovrne pukovnik. — Sve me to počinje podsjećati na onu dječju priču o kuharu i psu.

Odvjetnik mu veoma slikovito stade predočavati administrativne zavrzlake. Stolica bijaše preuska za njegovu masivnu stražnjicu. - Pred petnaest godina bilo je lakše - reče. - U to je vrijeme postojalo općinsko udruženje ratnih veterana koje su sačinjavali pripadnici obje stranke. - Napuni pluća vrelim zrakom i kao vlastitu mudrost odvali izreku: - U slozi je moć.

- U nas to nije bio slučaj - reče pukovnik, prvi put uviđajući svoju usamljenost. - Svi su moji drugovi pomrli u očekivanju pošte.

Odvjetnik sačuva prisebnost.

- Zakon je bio prekasno izglasan - reče. - Nisu svi imali tu sreću da poput vas postanu pukovnici u dvadesetoj godini. Osim toga, njime nije bio obuhvaćen poseban revolucionarni odred, pa je vlada morala zatražiti dodatne stavke u budžetu.

Uvijek ista pjesma. Kad god ju je slušao, pukovnika je obuzimao pritajeni gnjev. - To nije nikakva milostinja - reče. - Neka nitko ne misli da nam čini uslugu. Mi smo se krvavo namučili da spasimo republiku.

Odvjetnik raskrili ruke.

- Jest, pukovniče - reče. - Ljudska je nezahvalnost bezgranična.

I tu je pjesmu znao pukovnik. Počeo ju je slušati dan nakon sporazuma u Neerlandiji, kad je vlada obećala da će isplatiti putne troškove i ostale naknade za dvije stotine oficira revolucije. Utaboren oko divovskog stabla ceibe u Neerlandiji, revolucionarni bataljon, formiran mahom od odbjeglih srednjoškolaca, čekao je tri mjeseca. Nakon toga vratili su se kući kako je tko znao i umio i nastavili čekati. Poslije gotovo šezdeset godina pukovnik je još čekao.

Potaknut uspomenama, zauze uzvišen stav. Desnu ruku - snop kostiju povezan žilama - priljubi uz bedrenu kost i promrsi:

- Nakon svega, moram vam saopćiti svoju odluku.

Odvjetnik je bio zatečen.

- A ta je?

- Uzimam drugog advokata.

U ured uđe patka sa žutim pačićima. Odvjetnik ustane da je istjera van. - Molim lijepo, pukovniče - reče, plašeći je. - Neka bude na vašu. Da sam

čudotvorac, ne bih živio u ovom kokošinju. - Dvorišni je ulaz prepriječio drvenom rešetkom i ponovo se svalio na stolicu.

- Sin mi je radio do zadnjeg dana - reče pukovnik. - Kuća mi je pod hipotekom. Zakon o mirovinama donio je advokatima doživotnu rentu.

- Ali ne i meni - usprotivi se odvjetnik. - I posljednja je para utrošena na dokazni postupak.

Pukovnika zaboli pomisao da je bio nepravedan.

- To sam upravo htio reći - ispravi se. Rukavom od košulje otare čelo. - Od ove vrućine čovjeku ponekad zaškripe kotači u glavi.

Odvjetnik potom stade pretraživati po uredu da nađe punomoć. Sunce do pre do sredine neugledne prostorije od neizblanjanih dasaka. Nakon uzaludnog prekapanja na sve strane, odvjetnik klekne, stenjući se sagne i ispod pijanole izvuče svežanj papira.

- Evo je.

Pruži pukovniku list sa službenim zaglavljem. - Moram pisati povjerenicima da ponište kopije - zaključi. Pukovnik otrese prašinu i spremi papir u džep od košulje.

- Poderite je sami - reče odvjetnik.

- Neću - odvrati pukovnik. - To mi je dvadeset godina uspomena. - I stade očekivati da odvjetnik nastavi potragu. Ali ovome to nije padalo na pamet. Zavalio se u visaljku da obriše znoj. Odatle se zagleda u pukovnika kroz nenasan sunčev odbljesak.

- Potrebni su mi i ostali dokumenti.

- Koji?

- Dokazne isprave.

Odvjetnik raskrili ruke.

- To će zaista biti neizvedivo, pukovniče.

Pukovnik se uzbuđi. Kao blagajnik revolucionarnog pokreta u okrugu Macondo, šest se dana i noći mučno probijao kroz divljinu da na mazgi prenese dvije škrinje s fondovima građanskog rata. Vukući mazgu koje je izdisala od gladi, stigao je do logora u Neerlandiji pola sata prije potpisivanja sporazuma. Pukovnik Aureliano Buendía — glavni intendant revolucionarnih snaga na atlantskom primorju - izdao mu je priznanicu na ime tih fondova i obje škrinje uveo u inventar predaje.

- Ti su dokumenti od neprocjenjive vrijednosti - reče pukovnik. - Među njima je priznanica što ju je vlastoručno potpisao pukovnik Aureliano Buendía.

- U redu - reče odvjetnik. - Ali ti su dokumenti prošli kroz tisuće ruku u tisućama kancelarija i dospjeli u bog te pitaj koji odsjek Ministarstva vojske.

- Spisi takve naravi ne mogu neopaženo promaći ni jednom činovniku - reče pukovnik.

- Ali, u ovih petnaest godina činovnici su se mijenjali u mnogo navrata - predoči mu odvjetnik. - Ne zaboravite da je bilo sedam predsjednika, i da je svaki predsjednik barem deset puta izmijenio svoj kabinet, i da je svaki ministar izmijenio svoje činovnike barem stotinu puta.

- No nitko te dokumente nije mogao odnijeti kući - reče pukovnik. - Svaki novi činovnik morao ih je zateći na svom mjestu.

Odvjetnika obuze očaj.

- A osim svega, ako ti spisi sad otiđu iz ministarstva, cijeli mirovinski postupak morat će krenuti od početka.

- Nije važno - reče pukovnik.

- To će potrajati stoljećima.

- Nije važno. Tko čeka, taj i dočeka.

4

Na stolić u dnevnoj sobi donio je blok pisaćeg papira s crtama, pero, tintarnicu i upijač, a vrata spavaće sobe ostavio otvorena da se eventualno posavjetuje sa ženom. Ona je molila krunicu.

- Koji je danas datum?

- Dvadeset i sedmi listopada.

Pisao je veoma revno, oslonivši ruku s držalom na upijač, ispravljene kralježnice da omogući pravilno disanje, kao što su ga učili u školi. Vrućina u zatvorenoj prostoriji postade nepodnošljiva. Na pismo kane graška znoja.

Pukovnik je osuši upijačem. Zatim pokuša ostrugati razlivena slova i načini još veću mrlju. To ga nije smelo. Ispisao je službeni broj i na rubu dodao:

»Stečeno pravo«. Potom pročitao cijeli tekst.

- Kad su me uvrstili u mirovinski spisak?

Žena ne prekine molitvu da bi se sjetila.

- Dvanaestog kolovoza 1949.

Naskoro udari kiša. Pukovnik ispuni cijeli list velikim i nezgrapnim, pomalo dječjim slovima, onim istim što ih je naučio u državnoj školi u Manaureu. Zatim i drugi list, dopola, i potpiše se.

Pročitao je pismo ženi. Ona je svaku rečenicu odobravalala kimanjem. Kad je dovršio čitanje, pukovnik zatvori omotnicu i ugasi svjetiljku.

- Zamoli nekoga da ti to otipka na pisaćem stroju.

- Neću - odvrati pukovnik. - Već mi je dodijalo moljakati nekakve usluge.

Pola je sata slušao kako kiša bubnja po palminu lišću krova. Na selo se stušio potop. Nakon objave policijskog sata negdje u kući stade prokišnjavati.

- Ovo je valjalo odavno poduzeti - reče žena. - Najbolje je to izravno rješavati.

- Nikad nije prekasno - reče pukovnik, osluškujući ono kapanje. - Kamo sreće da se sve to uredi kad istekne hipoteka na kuću.

- Još dvije godine - reče žena.

On upali svjetiljku da utvrdi gdje to kaplje u dnevnoj sobi. Na to je mjesto podmetnuo pijetlovu konzervu i vratio se u sobu, praćen metalnim zvukom kapi u praznoj limenki.

- Možda će oni to urediti prije siječnja, jer ih mami zarada — reče i uvjeri sama sebe. - Tada će isteći Agustinova godišnjica i moći ćemo otići u kino.

Ona se tiho nasmije. - Više se i ne sjećam tih šarenih sličica — reče. Pukovnik je pokuša nazreti kroz mrežu protiv komaraca.

- Kad si zadnji put bila u kinu?

- Još 1931. - odvrati ona. - Prikazivala se »Pokojsnikova volja«.

- Je li bilo tuče?

- To nismo nikad doznali. Dok je duh pokušavao djevojci ukrasti ogrlicu, spustio se pljusak.

Uspavao ih romon kiše. Pukovnik oćuti lakšu nelagodu u crijevima. Ali to ga nije uzbudilo. Još malo pa će pregurati i taj listopad. Umotao se u vuneni gunj i naćas osluhnuo sipljivo disanje žene koja je - negdje daleko - plovila u drugim snovima. Zatim progovori, savršeno budan.

Žena se probudi.

- S kim govoriš.

— Ni s kim — reće pukovnik. — Razmišljao sam kako smo na zboru u Macondu bili u pravu kad smo pukovniku Aureliánu Buendíji rekli da se ne preda. I to je ono što je gurnulo svijet u propast.

Kišilo je cijeli tjedan. Drugog studenog - mimo pukovnikove volje - žena je odnijela cvijeće na Agustínov grob. S groblja se vratila s novim napadajem astme. Nastupi težak tjedan. Teži nego ona ćetiri tjedna u listopadu kad se pukovniku ćinilo da neće preživjeti. Lijećnik je obišao bolesnicu i izišao iz sobe uz poklik: - S ovakvom astmom ja bih slobodno mogao sahraniti ćitavo selo. — Ali s pukovnikom je porazgovarao u ćetiri oka i odredio poseban režim.

I pukovnikovo zdravlje se pogoršalo.

Satima je izdisao na zahodu, obliven ledenim znojem, osjećajući kako mu trune i malo-pomalo otpada flora u utrobi. To donosi zima, ponavljao je ne gubeći prisebnost. Sve će biti drugaćije kad prestanu kiše. - I zaista je u to vjerovao, siguran da će poživjeti do dolaska pisma.

Sad je bio na njemu red da popuni rupe u kućanstvu. Često je morao stisnuti zube da zatraži veresiju u obližnjim dućanima. »Samo do idućeg tjedna«, govorio je, ne znajući ni sam da li je to sigurno. »Taj mi je novac morao stići prošlog petka.« Kad se oporavila, žena se začuđeno zagleda u nj.

- Sama si kost i koža - reće.

- Čuvam se za prodaju - otpovrne pukovnik. — Naručila me tvornica klarineta.

A zapravo ga je jedino održavala nada u dolazak pisma. Onako slab, izmožden nesanicom, nije se mogao brinuti i za sebe i za pijetla. U drugoj polovici studenog ućini mu se da će živina uginuti, jer dva dana nije bilo kukuruza. Odněkud se sjeti stručka mladog graha što ga je u srpnju bio objesio iznad peći.

Otvorio je mahune i pred pijetla stavi limenku sa suhim zrnjem.

- Dođi ovamo - reće.

- Čekaj malo - pripomene pukovnik, promatrajući pijetlovo ponašanje. - Glad je najbolji začín.

Zatekao je ženu kako pokušava sjesti u krevetu. Iz njezina iznurena tijela širio se vonj ljekovitog bilja. Ona progovori, naglašavajući svaku riječ s proračunatom točnošću:

- Odmah da si se riješio tog pijetla. Taj je trenutak pukovnik bio odavno prevideo. Još onog dana kad su mu izrešetalí sina i on odlučio da zadrži pijetla. Imao je dovoljno vremena za razmišljanje.

- To sad nema svrhe - reče. - Za tri mjeseca bit će borba i tada ćemo ga moći skuplje prodati.

- Ostavimo novac — reče žena. — Kad mladići navrate, reći ćeš im da ga odnesu i postupe s njim kako god znaju.

- Meni je zbog Agustina - navede pukovnik smišljen razlog. - Zamisli s kakvim bi nam veseljem on dojavio pijetlovu pobjedu.

Žena doista pomisli na sina.

- Ti prokleti pijetlovi su ga stajali glave — povika ona. — Da je trećeg siječnja ostao kod kuće, ne bi ga bila zadesila zla kob. - Upre u vrata košćati kažiprst i klikne: - Čini mi se da ga sad vidim kako izlazi s pijetlom ispod miške. Opomenula sam ga da se pripazi kako ga ne bi zadesila nesreća u onom kokošinju, a on se slatko nasmijao i rekao: »Hajde, šuti, večeras nećemo znati što ćemo sa silnim novcima.«

Prevali se na postelju, iscrpljena. Pukovnik je nježno smjesti na jastuk. Oči mu se sukobe s drugim parom očiju koji je bio navlas jednak njegovima. - Nemoj se pomicati - reče, čuteći pištanje u vlastitim plućima. Ženu je odmah svladao drijemež. Zatvorila je oči. Kad ih je ponovno otvorila, disanje joj je bilo nešto ujednačenije.

- To je zbog situacije koja nas tišti - reče. — Grijeh je otkidati kruh od usta i bacati ga pred jednog pijetla.

Pukovnik otare čelo plahtom.

- Za tri mjeseca još nećemo umrijeti.

- A što ćemo jesti za to vrijeme - zapita žena.

- Ne znam — reče pukovnik. — Ali da nam je bilo suđeno da umremo od gladi, već bismo bili mrtvi.

Pijetao je pucao od života pored prazne limenke. Ugledavši pukovnika, razveza grleni, gotovo ljudski monolog, i zabaci glavu. On mu uputi saučesnički osmijeh:

- Težak je ovaj život, druže.

Izašao je na ulicu. Stade lunjati selom koje se predalo popodnevnj siji, ne misleći ni na što, ni ne pokušavajući shvatiti da njegovu problemu nema lijeka. Hodao je pustim uličicama dokle god se nije dobro umorio. Tada se vratio kući. Žena je čula kako ulazi i pozvala ga u sobu.

- Molim?

Ona odgovori ne gledajući ga.

- Možemo prodati sat.

Pukovnik je i to bio predvidio.

- Sigurna sam da će ti Alvaro odmah dati četrdeset pesosa — reče žena. - Sjeti se samo kako je začas kupio šivaći stroj.

To se odnosilo na krojača za kojeg je nekad radio Agustín.

- Moglo bi se ujutro porazgovarati s njime — složi se pukovnik.

- Nikakvo jutro ne dolazi u obzir - presiječe žena. - Sad ćeš odmah ponijeti sat, staviti mu ga na stol i reći: »Alvaro, donio sam vam ovaj sat na prodaju.« On će odmah vidjeti koliko je sati.

Pukovnik je bio nesretan.

- Pa to je kao da čovjek uprti Kristov grob — pobuni se on. — Vide li me kako hodam s tom škrinjom, dospjet ću u šlager Rafaela Escalona.

Međutim, žena ga je uvjerila i ovog puta. Sama je skinula sat, zamotala ga u novine i stavila mu ga na ruke. - Ne vraćaj se ovamo bez tih četrdeset pesosa - reče. Pukovnik se zaputi u krojačnicu, noseći paket pod rukom. Zateče Agustínove drugove kako sjede na vratima.

Jedan od njih mu ponudi da sjedne. Pukovnik nije uspijevaao srediti misli. - Hvala - reče. - U prolazu sam. - Iz radnje je izašao Alvaro. Na žicu razapetu između dva stupa u trijemu objesio je komad mokrog trliša. Bijaše to mladić čvrste građe, oštro rezana lika i užagrenih očiju. I on mu je ponudio da sjedne. Pukovnik oćuti da mu se vraća samopouzdanje. Namjesti stolac uz vratnicu i sjedne, očekujući da ostane nasamo s Alvarom i predloži mu kupnju. Najednom opazi da je okružen tajanstvenim licima.

- Da ne smetam — reče.

Oni stadoše prosvjedovati. Jedan od njih se naže prema njemu. Reče, jedva čujnim šaptom:

- Pisao je Agustín.

Pukovnik baci pogled na pustu ulicu.

- Što kaže?

- Uvijek isto.

Dali su mu tajni letak. Pukovnik ga spremi u džep od hlača. Zatim šutke stade bubnjati po paketu, dokle god mu se nije učinilo da mu se netko obraća. Obuze ga napetost.

- Šta to nosite, pukovniče?

Pukovnik je izbjegavao prodoran pogled zelenih Germánovih očiju.

- Ništa - slaga. - Nosim sat Švabi da mi ga popravi.

- Budite razumni, pukovniče — reče Germán, pokušavajući mu uzeti paket. - Pričekajte ovdje, ja ću to pogledati.

On se usprotivi. Nije govorio ništa, ali su mu vjeđe poplavjele. Ostali su bili uporni.

- Pustite ga, pukovniče. Razumije se on u tehniku.

- Ne bih ga htio smetati.

- Kakve smetnje i kakvi bakrači - riješi to Germán. Uze sat. - Švabo vam digne deset pesosa a da ga i ne pipne.

Unio je sat u krojačnicu. Alvaro je šivao na stroju. U dnu, ispod gitare obješene o čavao, jedna je djevojka prišivala dugmad. Iznad gitare bio je prikucan natpis: »Zabranjeno govoriti o politici.« Pukovnik poželi da u zemlju propadne. Odupre se nogama o prečagu stolca.

- U božju mater, pukovniče.

On se lecne.

- Bez ružnih riječi — reče.

Alfonso namjesti očale da pobliže razgleda pukovnikove čizmice.

- Gledam vam obuću - reče. - Lašti se ko pasja kesa.

- To se može reći i bez ružnih riječi - reče pukovnik i pokaže potplate svojih lakiranih čizmica. - Ovim je nakazama četrdeset godina, ali dosad nisu čule ružnu riječ.

- Gotovo - vikne Germán iz radnje i u isti mah se začu otkucavanje sata. U susjednoj kući neka žena stade lupatio pregradni zid, dovikujući:

- Prestanite s tom gitarom, još nije istekla Agustina godišnjica.

Netko prasne u smijeh.

- To je sat.

Germán izađe noseći paket.

- Nije bilo ništa - reče. - Ako hoćete, otpratit ću vas kući da ga uravnotežimo.

Pukovnik nije prihvatio.

- Koliko sam dužan?

- Pustimo to, pukovniče - odvrati Germán zauzimajući mjesto u skupini. - U siječnju plaća pijetao.

Pukovnik tad uluči očekivanu priliku.

- Nešto ću ti predložiti - reče.

- Što?

- Poklanjam ti pijetla - zagleda se u okolna lica. - Poklanjam pijetla svima vama.

Germán ga zbunjeno pogleda.

- Ja sam prestar za sve to skupa - nadoveže pukovnik. Glas mu je bio prožet uvjerljivom ozbiljnošću. - To je za mene prevelika odgovornost. Već mi se danima čini da ta živina pomalo skapava.

- Ne brinite, pukovniče - reče Alfonso. - U ovo doba godine pijetao se mitari. Upaljen mu je korijen pera.

- Narednog će mjeseca biti sve u redu — potvrdi Germán.

- Bez obzira na sve, ja ga više ne želim.

Germán ga prostrijeli zjenicama.

- Shvatite jednu stvar, pukovniče - uporno će on. - Bitno je da Agustinova pijetla u borilište dovedete vi sami.

Pukovnik se zamisli. - Razumijem - reče. — Zato sam ga dosad i držao. — Stisne zube i smogne snage da nastavi:

- Nevolja je u tome što dotle još ima tri mjeseca.

Germán je odmah shvatio.

- Ako je samo to posrijedi, problema nema.

I predloži rješenje. Ostali prihvatiše. Pred večer, kad je došao kući s paketom ispod miške, žena je bila razočarana.

- Ništa — zapitala je.

- Ništa - odvrati pukovnik. - Ali sad to nije važno. Mladići su preuzeli na sebe da hrane pijetla.

5

- Pričekajte, posudit ću vam kišobran, kume.

Don Sabas otvori ormar ugrađen u zid ureda. Ukaza se nutrina u neredu, hrpa jahaćih čizama, stremenovi i remenje, i aluminijsko vedro krcato mamuzama. Pri vrhu je visilo pola tuceta kišobrana i jedan ženski suncobran. Pukovnika to podsjeti na pustošenje elementarne nepogode.

- Hvala, kume — reče nalakćen na prozor. - Radije ću pričekati da kiša prestane. - Don Sabas nije zatvorio ormar. Sjeo je za pisaći stol, unutar dosega ventilatora. Zatim je iz ladice izvadio injekcionu špricu umotanu u pamuk. Pukovnik je kroz kišu promatrao olovnosive bademove. Nigdje ni žive duše.

- S ovog prozora kiša je drugačija - reče. - Kao da pada u drugom mjestu.

- Kiša ostaje kiša, kako je god gledaš - priklopi don Sabas. Metne špricu u ključalu vodu na staklenoj ploči pisaćeg stola. - Ovo je usrana selendra.

Pukovnik slegne ramenima. Uputi se prema unutrašnjosti ureda, dvorane popođene zelenim pločicama i opremljene namještajem prekrivenim tkaninom u šarenim bojama. U dnu, nabacano na hrpu, vreće soli, mješine s medom i sedla. Don Sabas ga je pratio potpuno odsutnim pogledom.

- Da sam na vašem mjestu, ne bih tako mislio — reče pukovnik.

Sjedne, prekrživši noge, i spokojno se zagleda u čovjeka nagnuta nad pisaćim stolom. Bijaše to čovjek niska stasa, korpulentna ali mlohava lika, tužno izbuljenih očiju.

- Pođite liječniku, kume — reče don Sabas. — Nešto ste mi okopnjeli nakon onog ukopa.

Pukovnik podigne glavu.

- Zdrav sam kao riba - reče.

Don Sabas je čekao da šprica iskuha.

- Kad bih barem ja to mogao reći -potuži se. - Blago vama što možete bez straha pojesti bakreni stremen. - Zagleda se u rutave nadlanice prošarane smeđim madežima. Uz burmu imao je prsten sa crnim kamenom.

- Tako je — potvrdi pukovnik.

Don Sabas pozove ženu kroz vrata koja su povezivala ured s preostalim dijelom kuće. Zatim udari u dugu žalopojku oko svog režima ishrane. Iz džepa na košulji izvadio je bočicu i na pisaći stol stavio bijelu pilulu veličine grahova zrna.

- Prava je muka kad to čovjek mora posvuda vući sa sobom - reče. - Kao da u džepu nosiš smrt.

Pukovnik se približi pisaćem stolu. Razgledao je pilulu na dlanu, dok mu don Sabas nije predložio da je kuša.

- Time se sladi kava - objasni mu. — To je šećer bez šećera.

- Jasno - reče pukovnik, osjećajući kako mu pljuvačka poprima otužno sladak okus. - Otprilike kao zvonjava bez zvona.

Don Sabas se nalakti na pisaći stol i zari lice među dlanove, kad mu je žena dala injekciju. Pukovnik nije znao kud bi sa sobom. Žena je isključila ventilator, stavila ga na željeznu blagajnu i zatim se uputila prema ormaru.

- Postoji nekakva veza između kišobrana i smrti — reče.

Pukovnik joj ne obrati pažnje. U četiri sata je izašao iz kuće da sačeka poštu, ali se pred kišom sklonio u don Sabasov ured. Još je kišilo kad su se piskom oglasili brodići.

- Svi kažu da smrt ima lik žene - nadoda žena. Bila je krupna, rastom viša od muža, i nad gornjom usnom je imala dlakavu bradavicu. Načinom govora je podsjećala na zujanje ventilatora. - Međutim, je ne bih rekla da je to žena - reče. Zatvorila je ormar i obazrela se da ulovi pukovnikov pogled: — Ja mislim da je to beštija s kopitima.

- Može biti - složi se pukovnik. - Ponekad se događaju najčudnije stvari.

U mislima je pratio poštanskog službenika kako skače na brodić, ogrnut kabanicom od vošanog platna. Mjesec dana je proteklo otkako je uzeo drugog odvjetnika. Imao je pravo očekivati odgovor. Don Sabasova žena i dalje je nasklapala o smrti, sve dok nije opazila odsutan izraz na pukovnikovu licu.

- Kume - reče. - Mora da vas tišti neka briga.

Pukovnik se vrati na zemlju.

- Tako je, kumo — slaga. — Razmišljam kako je već pet sati, a pijetao nije dobio injekciju.

Ona se zapanji.

- Injekcija pijetlu, kao da je čeljade - vikne. - Pa to je svetogrđe.

Don Sabasu prekipje. Podigao je zajapureno lice.

- Začepi ta usta već jednom — naredi ženi. Ona doista prinese ruke ustima. - Već pola sata gnjaviš mi kuma sa svojim glupostima.

- Ni govora - pobuni se pukovnik.

Žena zalupi vratima. Don Sabas otare vrat rupčićem namirisanim lavandom. Pukovnik pride prozoru. Kiša je neumoljivo padala. Preko pustog trga prolazila je kokoš dugih žutih nogu.

- Je li istina da pijetao prima injekcije?

- Istina je — reče pukovnik. — Pripreme počinju narednog tjedna.

- To je smjelost - reče don Sabas. - Niste vi za te stvari.

- U redu — reče pukovnik. — Ali to nije razlog da mu zavrnem šijom.

- To je luđačka smjelost - reče don Sabas primičući se prozoru. Pukovnik začu disanje nalik šišanju mijeha. Kumove oči su mu ulijevale samilost. - Poslušajte me, kume — reče don Sabas. - Prodajte tog pijetla dok ne bude kasno.

- Nikad nije kasno ni za što - reče pukovnik.

- Ne budite nerazumni - uporno će don Sabas. - Taj će vam se posao dvostruko isplatiti. Prvo, skinut ćete tu brigu s vrata, a drugo, stavit ćete u džep devetsto pesosa.

- Devetsto pesosa - klikne pukovnik.

- Devetsto pesosa.

Pukovnik pojmi visinu iznosa.

- I vi držite da će netko položiti taj silan novac za jednog pijetla?

- Ništa ja ne držim - odreže don Sabas. - Ja sam potpuno siguran.

Bijaše to najveći iznos s kojim je pukovnik uopće baratao nakon predaje revolucionarnih fondova. Kad je izišao iz don Sabasova ureda, oćuti kako mu grčevi razdiru utrobu, ali je sad znao da to nije posljedica vremena. U poštanskom uredu odmah se obratio službeniku:

- Očekujem hitno pismo - reče. - Avionsko.

Službenik stade tražiti po označenim pregracima. Kad je sve pregledao, odloži pisma na svoje mjesto, ali ne reče ništa. Pljesnu rukama i uputi pukovniku značajan pogled.

- Danas je svakako moralo stići - reče pukovnik.

Službenik slegne ramenima.

- Samo smrt svakako stiže, pukovniče.

Žena ga je dočekala s tanjurom kukuruzne kaše. Jeo je šutke i u dugim stankama između zalogaja premetao misli. Sjedeći mu sučelice, žena opazi da se nešto u kući izmijenilo.

- Što ti je - upita.

- Razmišljam o činovniku koji je zadužen za mirovine - lagao je pukovnik. - Za pedeset godina mi ćemo mirno počivati pod zemljom, a taj će jadnik svakog petka skapavati očekujući penziju.

- Loš znak - reče žena. - To znači da se već počinješ miriti sa sudbinom. - I prione uz kašu. No uskoro je opazila da joj muž i dalje bludi mislima. - Okani se razmišljanja i lijepo na miru pojedite tu kašu.

- Izvrsna je - reče pukovnik. - Odakle ti?

- Od pijetla - odgovori žena. - Mladići su mu donijeli toliko kukuruza da ga je odlučio podijeliti s nama. Takav je život.

- Tako je - uzdahne pukovnik. - Život je najveća stvar koju je čovjek ikad pronašao.

Pogleda pijetla vezana za nožicu od peći i ovog puta mu se pričini nekako drugačijim. I žena ga je pogledala.

- Danas sam djecu morala tjerati batinom - reče. - Donijeli staru koku na parenje s pijetlom.

- Nije to prvi put - reče pukovnik. - To isto je radio po selima pukovnik Aureliano Buendía. Podvodili su mu curice na rasplod.

Dosjetka joj se svidjela. Pijetao se oglasi grlenim kvocanjem koje je doprlo do trijema kao prigušen ljudski govor. - Ponekad mi se čini da će ta živina progovoriti - reče žena. Pukovnik ga nanovo pogleda.

- Taj pijetao vrijedi suha zlata - reče. Stade računati srčuci kašu. — Hranit će nas tri godine.

- Obmana se ne jede - reče žena.

- Ne jede se, ali je hranjiva - odgovori pukovnik. - Kao čudesne pilule mog kuma Sabasa.

Te je noći loše spavao, jer su mu se mislima uporno vrzmale svakakve brojke. Sutradan je žena za objed iznijela dva tanjura kukuruzne kaše i pojela svoj dio poniknute glave, bez ijedne riječi. Pukovnika obuze sumorno raspoloženje.

- Što ti je.

- Ništa - reče žena.

Njemu se učini da je ovog puta zapalo njoj u dio da ne govori istinu. Pokuša je utješiti. Ali žena je ostala pri svome.

- Ništa posebno — reče. — Pade mi na pamet da su od one sahrane protekla dva mjeseca, a ja još nisam bila na žalovanju.

I otišla je te iste večeri da to obavi. Pukovnik ju je dopratio do pokojnikove kuće i zatim krenuo prema kinu, privučen glazbom s razglasa. Sjedeći na pragu župnog dvora, fra Angel je nadzirao ulaz da vidi tko gleda predstavu mimo njegovih dvanaest upozorenja. Blještava svjetlost, zaglušna glazba i dječja vika slijevali su se na tom mjestu u fizičku prepreku. Jedno dijete naperi u pukovnika drvenu pušku.

- Što je s pijetlom, pukovniče - reče mu zapovjednički.

Pukovnik digne ruke.

— Pijetao ko pijetao.

Četverbojni plakat prekrivao je cijelo pročelje kina: Ponoćna djevica. Ženska u plesnoj haljini, s razgolićenim bedrom. Pukovnik je lunjao uokolo, sve dok se iz daljine nije javilo sijevanje i tutanj grmljavine. Tada je pošao po ženu.

U pokojnikovoj kući nije je bilo. Ne zateče je ni kod kuće. Pukovnik procijeni da bi uskoro mogla nastupiti zabrana kretanja, ali sat na zidu bio se zaustavio. Čekao je, osluškujući kako se oluja bliži selu. Već je htio ponovo izaći, kad je žena ušla u kuću.

Odnio je pijetla u spavaću sobu. Ona se presvukla i došla utažiti žeđ, kad je pukovnik završio navijanje i očekivao najavu policijskog sata da podesi točno vrijeme.

- Gdje si bila? - zapita pukovnik.

- U susjedstvu - odvrati žena. Odložila je čašu u ormarić ne gledajući muža i vratila se u spavaću sobu. - Nitko se nije nadao da će kiša tako brzo doći.

- Pukovnik na to ne reče ništa. Kad je truba najavila policijski sat, podesio je kazaljke na jedanaest, zatvorio stakleni poklopac i vratio stolicu na mjesto. Zatekne ženu kako moli krunicu.

- Nisi mi odgovorila na pitanje - reče pukovnik.

- Koje.

- Gdje si bila?

- Zapričala sam se u susjedstvu - reče ona. - Već odavno nisam izlazila iz kuće.

Pukovnik objesi visaljku. Zaključao je kuću i zaprašio sobu. Potom je odložio svjetiljku na pod i legao.

- Shvaćam te — reče snuždeno. — Najgore od svega je to što nevolja čovjeka natjera u laž.

Ona duboko uzdahne.

- Bila sam kod fra Angela - reče. - Zamolila sam ga za pozajmicu u zalog za vjenčano prstenje.

- I što ti je rekao?

- Da je trgovanje posvećenim stvarima grijeh.

Govorila je i dalje, zaklonjena mrežom protiv komaraca. — Prije dva dana pokušala sam prodati sat — reče. — Nitko ga neće, jer sada prodaju na otplatu moderne satove sa svijetlećim brojčanicom. I u mraku možeš vidjeti koliko je sati.

Pukovnik uvidje da mu četrdeset godina zajedničkog života, zajedničkog gladovanja i zajedničkih nevolja, nije dostajalo da upozna vlastitu ženu. Oćuti kako je tokom vremena nešto ostarjelo i u ljubavi.

- Ni sliku nitko neće — reče ona. — Skoro svi imaju tu sliku. Obišla sam čak i Arape u pristaništu.

Pukovnika preplavi gorčina.

- To znači da sada svi znaju kako skapavamo od gladi.

- Umorna sam - reče žena. - Muškarci pojma nemaju o kućanskim problemima. U nekoliko sam navrata stavila kuhati kamenje, da susjedi ne doznaju kako već odavno nemamo što pristaviti na vatru.

Pukovnika to zapeče kao uvreda.

- To je pravo poniženje - reče.

Žena se izvuče iz mreže protiv komaraca i zaputi prema visaljki. - Ja ću stati na kraj svim tim prenemaganjima i mudrovanjima u ovoj kući - reče. Glas joj je stao podrhtavati od bijesa. - Sita sam i presita ponosa i mirenja sa sudbinom.

Pukovnik ni da okom trepne.

- Već dvadeset godina ufamo se u lažna obećanja što su ih prosipali nakon svakih izbora, i od svega toga sad imamo mrtvog sina — produži ona. — Jedino i samo mrtvog sina.

Pukovnik je bio navikao na ovakva predbacivanja.

- Ispunili smo svoju dužnost — reče.

- I oni su je ispunili, zarađujući u senatu mjesečno tisuću pesosa tokom dvadeset godina - na to će žena. - Evo ti mog kuma Sabasa, podigao dvokatnicu i ne zna kamo će s parama, i to došljak koji je krčmio nekakve meleme, sa zmijom oko vrata.

- A sad umire od šećerne bolesti - reče pukovnik.

- Ti pak umireš od gladi — reče žena. - I utuvi sebi u glavu da se ponos ne jede.

U riječ joj upade sijev munje. Grom se prolomi na ulici, upadne u spavaću sobu i protutnja ispod kreveta kao gomila kamenja. Žena jurne prema mreži protiv komaraca da uzme krunicu.

Pukovnik se nasmiješi.

- To je zato što previše govoriš - reče. - Uvijek sam ti govorio da je Bog na mojoj strani.

Zapravo ga je pritiskala gorčina. Uskoro je ugasio svjetiljku i predao se mislima, okružen tminom koju su prosijecale munje. Sjetio se Maconda. Pukovnik je čekao deset godina da se ostvare obećanja iz Neerlandije. U bunilu sijeste razabrao je dolazak žutog i prašnjavog vlaka s muškarcima, ženama i životinjama, koji su se gušili od sparine, tiskajući se čak i na krovovima vagona. Vladala je bananska groznica. U dvadeset i četiri sata prevrnuli su selo naglavce. - Odlazim - rekao je tada pukovnik. — Od vonja banane mi se diže utroba. - I otišao je iz Maconda prvim vlakom, jedne srijede, dvadeseti sedmog lipnja tisuću devetsto i šeste, u dva i osamnaest poslije podne. Pola mu je stoljeća trebalo da uvidi kako nakon predaje u Neerlandiji nije imao ni časka spokoja.

Otvorio je oči.

- To valja zaključiti - reče.

- Što.

- To s pijetlom - doda pukovnik. - Već sutra ću ga prodati svom kumu Sabasu za devetsto pesosa.

6

Kroz prozor dopre u ured stenjanje uškopljene stoke, prekidano na mahove don Sabasovim povcima. »Ako ne bude ovdje za deset minuta, idem«, zaključio pukovnik nakon dvosatnog čekanja. Ipak, pričekao je još dvadeset minuta. Upravo je htio izaći, kad u ured uđe don Sabas sa skupinom nadničara. Nekoliko je puta prošao pored pukovnika ne videći ga. Ugledao ga je istom kad su otišli nadničari.

- Mene ste čekali, kume?

- Jest, kume - na to će pukovnik. - Ali, ako ste jako zauzeti, mogu navratiti kasnije.

Don Sabas je već izlazio, i ne slušajući ga.

- Odmah se vraćam - reče.

Nastupi užareno podne. Ured se kupao u jarkom odbljescu s ulice. Omamljen vrućinom, pukovnik nehotice sklopi oči i odmah usni vlastitu ženu. Don Sabasova supruga ušulja se na vršcima prstiju.

- Samo vi spavajte, kume - reče. - Spustit ću žaluzije jer je ovdje kao u paklu.

Pukovnik ju je pratio posve nesvjesnim pogledom. Ona zatvori prozor i progovori u polumraku.

- Sanjate li često?

- Ponekad - odvrati pukovnik, postidjen zbog svojeg spavanja. - Gotovo uvijek sanjam kako se zaplićem u paučinu.

- Ja ružno sanjam svake noći — reče žena. - Sve me nešto tjera da saznam tko je ta neznana čeljad što se čovjeku javlja u snu.

Uključila je ventilator. - Prošlog tjedna mi se pored uzglavlja stvorila neka žena - reče. - Smogla sam odvažnosti da je upitam tko je, a ona mi je odgovorila: »Ja sam žena koja je prije dvanaest godina umrla u ovoj sobi.«

- Ova kuća je izgrađena tek prije dvije godine - primijeti pukovnik.

- Tako je - reče žena. - To znači da čak i pokojnici griješe.

Zujanje ventilatora pojača polumrak. Raspet između drijemeža i naklapanja žene koja je sa snova prešla na misterij reinkarnacije, pukovnik postade nestrpljiv. Čekao je predah da se oprost, kad je u ured došao don Sabas u pratnji nadglednika.

- Podgrijala sam ti juhu četiri puta - reče žena.

- Podgrij je i deset puta ako te to veseli - reče don Sabas. - Samo me, zaboga, ostavi na miru.

Otvorio je blagajnu i dao nadgledniku snop novčanica, poprativši to gomilom uputa. Nadglednik podigne žaluzije da prebroji novac. Don Sabas ugleda pukovnika u dnu ureda, ali to ničim ne oda. Nastavi razgovarati s nadglednikom. Pukovnik ustade kad su njih dvojica ponovo namjeravala izaći iz ureda. Don Sabas zastane prije negoli će otvoriti vrata.

- Što ste ono htjeli, kume?

Pukovnik opazi da ga gleda nadglednik.

- Ništa, kume - reče. - Htio bih s vama porazgovarati.

- Recite mi to odmah - reče don Sabas. - Nemam previše vremena.

Čekao je držeći ruku na kvaki. Pukovniku proteče pet najdužih sekundi u životu. Stisne zube.

- U vezi je s pijetlom - promrsi.

Tada don Sabas otvori vrata. - U vezi s pijetlom - ponovi s osmijehom i gurne nadglednika prema hodniku. - Bliži se smak svijeta, a moj kum samo misli na svog pijetla. - A zatim će, obrativši se pukovniku: - Dobro, pukovniče. Odmah se vraćam.

Pukovnik je stajao nepomično nasred ureda, sve dok se koraci dvojice ljudi nisu izgubili na kraju hodnika. Nakon toga izađe da se prošetata mjestom obamrlim od nedjeljne sijeste. Nije bilo nikoga u krojačnici. Liječnikova ordinacija bila je zatvorena. Nitko nije čuvao izloženu robu u dućanima sirijskih trgovaca. Rijeka se pretvorila u ocjelnu ploču. Jedan čovjek se u pristaništu izvalio na četiri bačve s naftom i spavao, zaklonivši lice šeširom. Pukovnik se uputi kući, uvjeren da se osim njega u selu ništa ne kreće.

Žena ga je dočekala s kompletnim objedom.

- Dobila sam veresiju, uz obećanje da ću sutra rano platiti - objasni.

Tokom objeda pukovnik joj je pričao o zbivanjima u protekla tri sata. Žena ga je nestrpljivo saslušala.

- Tebi jednostavno fali odlučnosti — reče ona na kraju. — Ti nastupaš kao da išteš milostinju, a morao bi doći uzdignuta čela, pozvati kuma u stranu i reći mu: »Kume, odlučio sam vam prodati pijetla.«

- Život mine kao san - reče pukovnik.

Ona zauze odlučno držanje. Tog jutra je pospremala kuću i bila neobično odjevena: na nogama stare muževljeve cipele, oko pasa kecelja od voštanog platna, oko glave krpa povezana s dva čvora na ušima.

- Nemaš nikakva smisla za trgovanje - reče. - Kad čovjek nešto prodaje, mora se ponašati kao da kupuje.

Pukovnik uoči nešto zabavno u njenoj pojavi.

- Ne skidaj to sa sebe - prekine je smiješeći se. - Navlas si jednaka onom čovječuljku s omota zobenih pahuljica Quaker.

Ona skine krpu s glave.

- Govorim ti ozbiljno — reče. — Ovog ću časa odnijeti kumu pijetla i kladim se u što hoćeš da ću se za pola sata vratiti sa devetsto pesosa.

- Udarile ti brojke u glavu - reče pukovnik. - Odmah bi se kockala s novcem od pijetla.

Teškom ju je mukom razuvjerio. Ona je cijelo jutro provela u smišljanju kako da sroči program za naredne tri godine, bez onog mučenja svakog petka. Kuću je pripremila za dolazak tih devetsto pesosa. Načinila je popis nabave najosnovnijih stvari, ne zaboravivši par novih cipela za pukovnika. U spavaćoj sobi je odredila mjesto za ogledalo. Sad su svi ti planovi odjednom pali u vodu i njom je prevladao nejasan osjećaj stida i ljutnje.

Kratko je otpočinula. Kad je ustala, pukovnik je sjedio u dvorištu.

- I što ćeš sada — zapita ona.

- Razmišljam - reče pukovnik.

- Onda je sve riješeno. Možemo računati s tim novcem za pedeset godina.

Pukovnik je, međutim, ipak odlučio da proda pijetla još istog dana. Mislio je kako don Sabas, sam u uredu pored ventilatora, obavlja pripreme za obaveznu dnevnu injekciju. Već je predvidio sve njegove odgovore.

- Ponesi pijetla - preporuči mu žena pri izlasku. - Nek se vidi da i mi konja za trku imamo.

Pukovnik ni da čuje. Išla je za njim do dvorišnih vrata, ne skrivajući očajničku nadu.

- Ne obaziri se na svijet u uredu - reče. — Uhvati ga za ruku i ne puštaj dok ti ne isplati devetsto pesosa.

- Pomislit će da snujemo prepad.

Ona je to prečula.

- Ne zaboravi da si ti vlasnik tog pijetla - navaljivala je. - Ne zaboravi da ti njemu činiš uslugu.

- Dobro.

Don Sabas je s liječnikom bio u spavaćoj sobi.

- Iskoristite priliku, kume - reče njegova žena pukovniku. - Doktor ga priprema za odlazak na imanje. Ne vraća se do četvrtka.

Pukovnik bijaše razapet između dviju oprečnih sila: iako je bio odlučio prodati pijetla, bilo bi mu draže da je navratio sat kasnije i da nije zatekao don Sabasa.

- Mogu pričekati - reče.

Žena je, međutim, bila uporna. Odvela ga je do spavaće sobe gdje je njezin muž sjedio na bračnoj postelji, u gaćama, piljeći u liječnika bezbojnim očima. Pukovnik je pričekao da liječnik zagrije epruvetu s pacijentovom mokraćom, pomiriše isparenje i potvrdno kimne don Sabasu.

- Morat ćemo ga strijeljati - reče liječnik obraćajući sepukovniku. — Dijabetes presporo ubija bogatune.

- Vi ste mi dobrano zagorčili život tim svojim prokletim injekcijama inzulina - reče don Sabas i odskoči mlitavom stražnjicom. - Ali, tvrda sam ja kost. — A onda će pukovniku: — Izvolite, kume. Kad sam vas danas tražio, nisam vam ni šešira zatekao.

- Ne nosim ga, da ga ne moram ni pred kim skidati.

Don Sabas se stade oblačiti. Liječnik je stavio u džep od kaputa epruvetu s krvnim uzorkom. Zatim je načinio reda u kovčežiću. Pukovnik pomisli da namjerava otići.

- Na vašem mjestu bih ja, doktore, mojem kumu podnio račun na sto tisuća pesosa - reče. - To bi vam uštedjelo mnogo posla.

- Već sam mu predložio posao, ali sam zaokružio na milijun — odvrati liječnik. - Siromaštvo je najbolji lijek za dijabetes.

- Hvala na receptu - reče don Sabas pokušavajući ugurati trbušinu u jahaće hlače. — Samo što ga neću primijeniti, kako bih vam prištedio tu nesreću da budete bogati. - Liječnik opazi kako mu se vlastiti zubi cakle na poniklovanoj bravi kovčežića. Pogledao je spokojno na sat. Obuvajući čizme, don Sabas se iznebuha obrati pukovniku.

- Dakle, kume, što je s našim pijetlom.

Pukovnik osjeti da i liječnika zanima njegov odgovor. Stisne zube.

- Ništa posebno, kume - procijedi. - Došao sam vam ga prodati.

Don Sabas je navukao čizme.

- Izvrsno, kume - reče ravnodušno. - To vam je najrazumnije rješenje.

- Prestar sam ja za taj teret - opravda se pukovnik pred neprobojnim držanjem liječnika. - Da mi je dvadeset godina manje, bilo bi drugačije.

- Vama će uvijek biti dvadeset godina manje — odvrati liječnik.

Pukovniku se vrati prisebnost. Čekao je da don Sabas još štogod kaže, ali je ovaj šutio. Obukao je kožnati kaput s patentnim zatvaračem i spremio se da izađe iz sobe.

- Ako hoćete, porazgovarat ćemo o tome narednog tjedna, kume - reče pukovnik.

- To sam upravo htio reći - reče don Sabas. - Imam kupca koji bi možda dao četiristo pesosa. Ali moramo pričekati do četvrtka.

- Koliko? - zapita liječnik.

- Četiristo pesosa.

- Čuo sam da vrijedi daleko više - reče liječnik.

- Spominjali ste mi devetsto pesosa — reče pukovnik, ohrabren liječnikovim čuđenjem. - To je najbolji pijetao u čitavom okrugu.

Don Sabas odgovori liječniku.

- Nekad bi svatko dao tisuću - objasni. - Ali danas se nitko ne usuđuje izlagati dobrog pijetla. Postoji stalna opasnost da te izrešetaju u borilištu. - Okrene se pukovniku s namještenom sućuti: - Eto, to sam vam htio reći, pukovniče.

Pukovnik potvrdno klimne glavom.

- Dobro - reče.

Krene hodnikom za njima. Liječnik se zadržao u dnevnoj sobi, jer ga je don Sabasova žena zamolila da joj dade lijek »za one stvari što čovjeka spopadnu, a da ne znaš što je.« Pukovnik ga je pričekao u uredu. Don Sabas je otvorio blagajnu, natrpao sve džepove novcem i onda pružio četiri novčanice pukovniku.

- Evo vam šezdeset pesosa, kume - reče. — Kad se pijetao proda, sredit ćemo račune.

Pukovnik je otpratio liječnika kroz pristanišni vašar koji je živnuo nadolaskom popodnevnje svježine. Barkača nakrcana šećernom trstikom klizila je niz maticu. Pukovnik primijeti da je liječnik neuobičajeno šutljiv.

- A kako ste vi, doktore?

Liječnik slegne ramenima.

- Kao i obično - reče. - Čini mi se da bih morao otići liječniku.

- Zima je svemu kriva - reče pukovnik. - Meni rastače utrobu.

Liječnik ga premjeri pogledom bez trunca profesionalne znatiželje. Pozdravljao je redom sirijske trgovce koji su sjedili na vratima svojih dućana. Pred vratima ordinacije pukovnik izloži svoje gledište o prodaji pijetla.

- Nisam mogao drugačije postupiti - stade mu objašnjavati. - Ta se živina hrani ljudskim mesom.

- Jedina živina koja se hrani ljudskim mesom, to je don Sabas - reče liječnik. - Siguran sam da će preprodati pijetla za devetsto pesosa.

- Mislite?

- Siguran sam - reče liječnik. - Bit će to jednako uspješan posao kao i onaj čuveni patriotski sporazum s načelnikom.

Pukovniku to nije išlo u glavu.

- Moj kum je sklopio taj sporazum da spasi kožu - reče. - Zato je i mogao ostati u mjestu.

- I zato je mogao u pola cijene otkupiti imovinu svojih stranačkih drugova što ih je načelnik protjerao iz mjesta - na to će liječnik. Pokucao je na vrata jer nije u džepovima pronašao ključeve.

Potom se suoči s pukovnikovom nevjericom.

- Ne budite naivni — reče. - Don Sabasu je puno više stalo do novca nego do vlastite kože.

Pukovnikova žena je te večeri krenula u kupovinu. On ju je otpratio do sirijskih dućana, premećući u mislima liječnikove tvrdnje.

- Odmah potraži mladiće i reci im da je pijetao prodan - reče mu ona. -Da se ne zanose previše.

- Pijetao nije prodan dok se ne vrati kum Sabas - otpovrne pukovnik.

Alvara je zatekao kako igra na ruletu u biljarskom salonu. Lokal je bio krcat te nedjeljne večeri. Vrućina kao da je još jače pritiskala zbog gromoglasnog trešanja radija. Pukovnika privukoše brojke jarkih boja otisnute na dugom prostiraču od crnog voštanog platna i osvijetljene petrolejkom koja je stajala na sanduku po sredini stola. Alvaro je uporno gubio na dvadeset i tri. Prateći tok igre preko njegova ramena, pukovnik zapazi da se jedanaestica u devet bacanja obrnula četiri puta.

- Stavi na jedanaest - šapne Alvaru. — Taj broj najčešće dobija.

Alvaro se zagleda u prostirač. Nije sudjelovao u idućoj igri. Izvadio je novac iz džepa na hlačama i s njime jedan papir. Pružio ga je pukovniku ispod stola.

- Šalje vam Agustín.

Pukovnik stavi tajni letak u džep. Alvaro uloži poveću svotu na jedanaesticu.

- Počni s manjim ulogom - reče pukovnik.

- Možda nam se posreći - na to će Alvaro. Skupina susjednih igrača povukla je uloge s drugih brojeva i prebacila ih na jedanaesticu, kad se već zavrtio golemi šareni kotač. Pukovnika obuze potištenost. Prvi put je oćutio čaroliju, napetost i gorčinu kockanja.

Izašla je petica.

- Žao mi je - reče pukovnik postišeno, zagledavši se s neodoljivim osjećajem krivice u drvenu lopaticu koja je kupila Alvarov novac. - To je zato što se guram tamo gdje mi nije mjesto.

Alvaro se nasmiješi ne gledajući ga.

- Ne tarite glavu, pukovniče. Pokušajte sreću u ljubavi.

Odjednom su trube prestale svirati mambo. Igrači su se povukli s uzdignutim rukama. Iza pukovnikovih leđa kratko, razgovijetno i hladno

škljocne otkočena puška. Uvidje da je kobnom igrom sudbine upao u policijsku raciju s tajnim letkom u džepu. Napola se obazre, ne dižući ruke. I tada se, prvi put u životu, suoči s čovjekom koji mu je pucao na sina. Stajao je točno sučelice njemu, naperivši mu puščanu cijev u trbuh. Bijaše onizak, indijanskih crta lica, tamne i ogrubjele puti, a vonjao je kao dijete. Pukovnik stisne zube i vrškom prstiju pažljivo odmakne puščanu cijev.

- Oprostite - reče.

Sukobi se sa sitnim i okruglim šišmišjim očima. Na tren oćuti kako ga te oči gutaju, mrve, probavljaju i odmah izbacuju.

- Prođite, pukovniče.

7

Nije morao otvoriti prozor da se uvjeri u dolazak prosinca. Oćutio ga je u kostima dok je u kuhinji sjeckao voće za pijetlov zajutak. Kad je otvorio vrata, izgled dvorišta potvrdi mu predosjećaj. Dvorište, s travom, stablima i nužnikom što lebdi u jutarnjoj svjetlosti, na milimetar od zemlje, bijaše divno.

Žena je ostala u postelji do devet sati. Kad je došla u kuhinju, pukovnik je već bio uredio kuću i pričao s djecom koja su se skupila oko pijetla. Morala ih je zaobići da dode do peći.

- Maknite se odatle - vikne. Dobaci pijetlu smrknut pogled. - Jedva čekam da ta ptica zlokobnica ode iz ove kuće.

Pukovnik stade na pijetlu proučavati ženino raspoloženje. Ništa na njemu nije moglo izazvati kivnost. Bio je spreman za ogledne borbe. Golih i plavih stegna i vrata, odrezane krete, živina je poprimila neugledno obličje, bespomoćno držanje.

- Izađi na prozor i zaboravi pijetla - reče pukovnik kad su djeca otišla. - Po ovakvom jutru čovjek poželi da se uslika.

Ona dođe na prozor, ali joj lice ne iskaza ni najmanje uzbuđenje.

- Voljela bih zasaditi ruže - reče vrativši se do peći. Pukovnik objesi zrcalo na potporanj da se obrije.

- Ako ti se sade ruže, a ti ih sadi — reče.

Pokušavao se uskladiti s kretnjama lika u zrcalu.

- Požderat će ih svinje - reče ona.

- Tim bolje - reče pukovnik. - Mora da su jako ukusne svinje tovljene ružama.

Potraži ženu u zrcalu i zateče je u jednaku raspoloženju. Pri odsjaju ognja činilo se da joj je lice odliveno u ilovači kao i sama peć. I nehotice, ne odvajajući pogleda od žene, pukovnik se nastavi brižati napamet, kako je to godinama običavao. Žena je razmišljala, utonuvši u dugu šutnju.

- Neću ih saditi - reče.

- Dobro - reče pukovnik. - Onda ih nemoj saditi.

Ćutio se poletno. Prosinac mu je smirio floru u utrobi. Tog se jutra jedino namučio nastojeći obuti nove cipele. Kad je nakon nekoliko pokušaja uvidio da je svaki napor uzaludan, nazuo je lakirane čizmice. Žena je uočila promjenu.

- Ne budeš li ih nosio, nikad ih nećeš smekšati.

- Te su cipele za paraličare - pobuni se pukovnik. - Obuća bi se morala prodavati po isteku jednomjesečnog nošenja.

Izašao je van, obodren predosjećajem da će pismo stići tog popodneva. Budući da je do dolaska brodića još ostalo vremena, u uredu je pričekao don Sabasa. Ondje mu je pak bilo rečeno da se ovaj vraća tek u ponedjeljak. Nije gubio nadu, makar tu nepriliku nije bio prevideo. »Prije ili kasnije, mora doći«, pomisli, i krene prema pristaništu, u trenutku čudesnom, satkanom od djevičanske svjetlosti.

- Čitave bi godine morao biti prosinac - promrsi sjedeći u dućanu Sirijca Mojsija. - Čovjeku se čini kao da je od stakla.

Sirijac Mojsije morao se napregnuti da tu sliku prevede na svoj gotovo zaboravljen arapski. Bijaše to dobroćudan istočnjak, presvučen do tjemena glatkom i nategnutom kožom, sa sporim kretnjama utopljenika. Naličio je doista na čovjeka spasena iz vode.

- Tako je nekad bilo - reče. - Da je tako i danas, meni bi bilo osamsto devedeset i sedam godina. A tebi?

- Sedamdeset i pet - reče pukovnik prateći pogledom poštanskog službenika. Tek je tada ugledao cirkus. Raspoznao je pokrpanu šatru na natkritom dijelu palube poštanskog brodića, među gomilom šarenih predmeta. Načas izgubi iz vida službenika, pokušavajući među hrpama sanduka na drugim brodićima uočiti cirkusku zvjerad. Trud mu je bio uzaludan.

- To je cirkus - reče. - Prvi koji nam dolazi u ovih deset godina.

Mojsije provjeri obavijest. Obrati se ženi miješajući arapski i španjolski. Ona mu odgovori iz pokrajnje sobice dućana. On stade nešto sebi mrsiti u bradu i potom zaključak prevede pukovniku.

- Sakrij mačku, pukovniče. Mladarija ih krađe i prodaje cirkusu.

Pukovnik je upravo htio krenuti za službenikom.

- Ovaj cirkus nema menažerije - reče.

- Svejedno - odvrati Sirijac. - Akrobati jedu mačke da ne polome kosti.

Išao je za službenikom kroz pristanišni vašar sve do glavnog trga. Ondje mu dopre do ušiju buran žamor iz borilišta. Netko mu u prolazu spomene pijetla. Tek se tada sjeti da je taj dan određen za ogledne borbe.

Zaobišao je poštanski ured. Malo zatim našao se u burnoj atmosferi borilišta. Ugleda svog pijetla kako stoji u središtu arene, sam, bespomoćan, ostruga uvijenih u krpe, pomalo prestrašen, jer su mu drhtale noge. Protivnik mu bijaše neki turobni i sivi pijevac.

Pukovnik ne oćuti ni trunca uzbuđenja. Jedan za drugim izmjenjivali su se podjednaki napadi. Trenutačan kovitlac perja i nogu i vratova usred bučnog povlađivanja. Odbačen na daščanu ogradu, protivnik bi se prevrnuo u letu, dočekao na noge i ponovo kretao u okršaj. Njegov pijetao nije napadao. Odbacio je sve

nalete i svaki put se dočekaao točno na istom mjestu. Ali noge mu više nisu podrhtavale.

Germán preskoči ogradu, podigne ga objema rukama i pokaže publici u gledalistu. Prolomi se bura aplauza i uzvika. Pukovnik zapazi da oduševljene ovacije premašuju značaj ovakvog nadmetanja. Naličilo mu je to na lakrdiju u kojoj - namjerno i svjesno - sudjeluju i sami pijetlovi.

Prijeđe pogledom po kružnom gledalištu, potaknut pomalo potcjenjivačkom znatiželjom. Razdragano mnoštvo se preko klupa tiskalo prema areni. Pukovnik uoči gomilu zagrijanih, napetih, izvanredno živih lica. Bijahu to došljaci. Svi došljaci iz mjesta. Načas prizva - kao u kakvu znamenju - trenutak što mu je bio zamakao za obzorje uspomena. Zatim preskoči ogradu, progura se kroz mnoštvo koje se tiskalo u krugu borilišta i sučeli se sa spokojnim Germánovim očima. Pogledali su se netremice.

- Dobar dan, pukovniče.

Pukovnik mu uze pijetla. - Dobar dan - procijedi. I ne reče više ništa, jer su ga podišli srsi od toplog i prigušenog podrhtavanja živine. Pomisli kako nikada dotad nije nešto tako ustreptalo držao u rukama.

- Vas nije bilo kod kuće - reče smeteno Germán.

Prekinu ga nove ovacije. Pukovnik oćuti nesigurnost. Ponovo se progura kroz mnoštvo, ne gledajući ni lijevo ni desno, zaglušen aplauzom i povicima, i izađe na ulicu s pijetlom ispod ruke.

Cijelo mjesto - čeljad sa dna društvene ljestvice — izašlo je da ga vidi kako prolazi praćen školskom dječurlijom. Gorostasni crnac, uspevši se na stol i držeći smotanu zmiju oko vrata, prodavao je nadrilijekove na uglu trga. Brojna skupina ljudi, vraćajući se sa pristaništa, bila se sjatila uokrug da čuje njegovo izvikivanje. Ali, kad je naišao pukovnik s pijetlom, sva se pozornost svratila na njega. Nikad mu nije bio tako dugačak put do kuće.

Nije se pokajao. Već odavno je selo bilo zapalo u nekakvu obamrlost, izmučeno minulim decenijem. Tog dana - još jednog petka bez pisma - narod se probudio. Pukovnik se prisjeti prohujalih dana. Ugleda sebe kako sa ženom i sinom, pod kišobranom, prati priredbu koja, unatoč kiši, nije bila prekinuta. Dozove u sjećanje prvake svoje stranke kako se, brižljivo zalizani, u taktu glazbe hlade na njegovu dvorištu. Zamalo da ponovo doživi bolno odjekivanje bubnja u utrobi.

Prijeđe ulicu što je tekla naporedo s rijekom i ondje također naiđe na bučnu svjetinu iz onih davnih izbornih nedjelja. Promatrali su iskrcavanje cirkusa. Iz jednog dućana neka mu žena doviknu nešto u vezi s pijetlom. Obuzet

mislima, došao je do kuće, slušajući i dalje odvojene povike, kao da na nj nalijeću otpaci klicanja iz borilišta.

Na vratima se obrati djeci.

- A sad svi kući - reče. - Uđe li tko, isprašit ću ga remenom.

Prepriječi ulaz motkom i uputi se ravno u kuhinju. Žena izađe iz sobe hvatajući dah.

- Odnijeli su ga na silu - povikala je. — Rekla sam im da pijetao neće iz kuće dok sam ja živa.

Pukovnik priveže pijetla uz nožicu od peći. Promijenio je vodu u limenki, sveudilj slušajući ženino kvocanje.

- Rekli su da će ga odnijeti preko naših trupla - nije prestajala. - Rekli su da pijetao ne pripada nama, nego čitavom mjestu.

Tek kad je završio s pijetlom, pukovnik se suoči s izobličnim licem svoje žene. Razabere bez čuđenja da ono u njemu ne izaziva ni grizodušja ni sažaljenja.

- Dobro su učinili — reče smireno. A potom, pretražujući po džepovima, nadoda s nedokučivom blagošću: - Pijetao se ne prodaje.

Pratila ga je do spavaće sobe. Njegova životnost postade joj posvema bliska, ali nedohvatljiva, kao da ga gleda na filmskom platnu. Pukovnik izvadi iz ormara smotak novčanica, pridruži ga onome iz džepova, prebroji ukupan iznos i sve to ponovo spremi u ormar.

- Tu je dvadeset i devet pesosa koje valja vratiti kumu Sabasu — reče. — Ostalo ćemo platiti kad dođe mirovina.

- A ako ne dođe - upita žena.

- Doći će.

- Ali ako ne dođe.

- Onda mu nećemo platiti.

Pronašao je pod krevetom nove cipele. Iz ormara je izvadio kartonsku kutiju, krpom očistio potplate i složio cipele u kutiju, onako kako ih je žena bila donijela u nedjelju navečer. Ona se ukipila.

- Cipele treba vratiti - reče pukovnik. - To je dodatnih trinaest pesosa za kuma.

- Neće ih primiti.

- Moraju ih primiti — odvrati pukovnik. - Samo sam ih dvaput imao na nogama.

- Levantinski trgovci ne priznaju takve razloge.

- Moraju ih priznati.

- A ako ne priznaju.

- Neka ne priznaju.

Legli su na počinak bez večere. Pukovnik pričekao da žena izmoli krunicu i onda utrne svjetiljku. Ali san mu nije dolazio na oči. Čuo je zvonjavu filmske cenzure i gotovo odmah iza toga - tri sata kasnije — objavu policijskog sata. Sipljivo ženino disanje nadolaskom ledenog jutarnjeg vjetrića poprimi tjeskoban prizvuk. Pukovnik još nije sklopio oči, kad se ona javila staloženim i pomirljivim glasom:

- Jesi li budan.

- Jesam.

- Pokušaj se urazumiti — reče žena. - Porazgovaraj sutra s kumom Sabasom.

- Nema ga do ponedjeljka.

- Kao naručeno - reče žena. - Imat ćeš tri dana za razmišljanje.

- Nema se tu što razmišljati - reče pukovnik.

Ljepljivu listopadsku sparinu odmijenila je ugodna svježina. Pukovnik je iznova prepoznao prosinac po redovitom glasanju bukača. Otkucalo je dva, a on još nije zaspao. No znao je da ni žena ne spava. Pokuša se okrenuti u visaljki.

- Ne spavaš — reče žena.

- Ne.

Ona je neko vrijeme razmišljala.

- Ne možemo to sebi dopustiti - reče. - Promisli samo što sve znači tih četiristo pesosa.

- Još malo i doći će mirovina - reče pukovnik.

- To već ponavljaš petnaest godina.

- Baš zato - priklopi pukovnik. - Ne bi više smjelo biti odlaganja.

Ona zašuti. Ali kad je nanovo progovorila, pukovniku se učini da vrijeme ne teče.

- Sve mi se čini da taj novac neće nikad stići - reče žena.

- Stići će.

- A ako ne stigne.

Nije smogao glasa da odgovori. Kad je pijetao prvi put kukuriknuo, sukobio se sa stvarnošću, ali je odmah zatim ponovo utonuo u tvrd, siguran san, bez grizodušja. Probudio se kad sunce već bijaše visoko odskočilo. Žena je spavala. S dvosatnim zakašnjenjem, pukovnik je metodički ponovio svoje jutarnje pokrete i pričekao ženu za zajutrak.

Ona je ustala s neprobojnim izrazom lica. Poželjeli su jedno drugome dobro jutro i šutke sjeli za stol. Pukovnik je popio šalicu crne kave i pojeo krišku

sira i slatki hljepčić. Cijelo je jutro proveo u krojačnici. U jedan se vratio kući i zatekao ženu kako krpi među begonijama.

- Vrijeme je objedu - reče.

- Nema objeda - odvrati žena.

On slegne ramenima. Uze zatvarati otvore na dvorišnoj ogradi, kako djeca ne bi ulazila u kuhinju. Kad se vratio u trijem, stol je bio postavljen.

Tokom objeda je pukovnik primijetio da mu se žena jedva suzdržava od plača. Ta ga je spoznaja uznemirila. Poznao je narav koja je, inače čvrsta, pogotovo očvrsla od četrdesetogodišnjih nevolja. Sinova pogibija nije joj izmamila niti jedne suze.

Zagleda joj se prijekorno u oči. Ona se ugrize za usnu, rukavom otare kapke i nastavi jesti.

- Bezobziran si — reče.

Pukovnik je šutio.

- Čudljiv si, tvrdoglav i bezobziran — ponovi ona. Prekrižila je nož i vilicu na tanjuru, ali ih je iz praznovjerja odmah rastavila. - Cijelog se života kinjim, da bi sad ispalo kako zaslužujem manje obzira od jednog pijetla.

- To se ne može uspoređivati — reče pukovnik.

- To je jedno te isto - odvrati žena. - Kako ne shvaćaš da umirem, da ovo moje nije bolest nego skapavanje.

Pukovnik nije govorio dok nije dokrajčio objed.

- Ako mi doktor zajamči da će prodaja pijetla izliječiti tvoju astmu, odmah ga prodajem - reče. - Inače, ne.

Poslije podne je odnio pijetla u borilište. Pri povratku je zatekao ženu na rubu novog napada. Šetala je trijemom, raspuštene kose, raskriljenih ruku, hvatajući zrak mimo pištanja iz pluća. Ondje je ostala i kad se spustila noć. Zatim je legla, ne rekavši mužu ni riječi.

Mrmljala je molitve i nešto poslije objave policijskog sata. Tada je pukovnik htio ugasiti svjetiljku. Ona se usprotivila.

- Ne želim umrijeti u mraku — reče.

Pukovnik je ostavio svjetiljku na podu. Počela ga je napuštati snaga. Došlo mu je da zaboravi sve, da u jednom mahu prespava četrdeset i četiri dana i da se probudi dvadesetog siječnja u tri poslije podne, u borilištu, i to u trenutku puštanja pijetla. Ali znao je da ne može pobjeći od ženine besanice.

- Vječno ista priča - započne ona u neko doba. - Mi skapavamo od gladi da bi drugi bili siti. I tako to ide već četrdeset godina.

Pukovnik je šutio dok žena nije načas prestala i zapitala ga je li budan. On odgovori potvrdno. Žena produži naklapanje, jednolično, neprekidno, neumoljivo.

- Svi će zaraditi na pijetlu osim nas. Mi jedini nemamo ni prebijene pare za kladenje.

- Pijetlov vlasnik ima pravo na dvadeset posto.

- Kao da nisi imao pravo na zaposlenje kad su te slali da pljuješ krv na izborima — odgovori žena. — Kao da nisi imao pravo na veteransku mirovinu zato što si zamalo kosti ostavio u građanskom ratu. Sada svi žive kao bubreg u loju, a ti crkavaš od gladi, potpuno sam.

- Nisam sam - reče pukovnik.

Htio je nešto razjasniti, ali ga svlada san. Ona je i dalje poluglasno naklapala, sve dok nije primijetila da joj muž spava. Izvukla se iz mreže protiv komaraca i stala hodati u tami dnevne sobe.

Ni ondje nije prestajala govoriti. Pukovnik ju je zazvao u svitanje.

Ona se pojavi na vratima, poput prikaze, osvijetljena odozdo gotovo ugaslim plamičkom svjetiljke. Ugasi je i uvuče se pod mrežu. I dalje je govorila.

- Nešto možemo poduzeti - prekine je pukovnik.

- Jedino što se može poduzeti jest da prodamo pijetla - reče žena.

- Može se prodati i sat.

- Neće ga nitko kupiti.

- Sutra ću nastojati da mi Alvaro dade onih četrdeset pesosa.

- Neće ti ih dati.

- Onda ćemo prodati sliku.

Kad se žena ponovno javila, obrela se opet izvan mreže protiv komaraca. Pukovnik joj oćuti dah prožet ljekovitim biljem.

- Neće je kupiti - reče.

- Vidjet ćemo - reče pukovnik spokojno, bez trunke nemira u glasu. - Spavaj sada. Ne budemo li sutra mogli ništa prodati, već ćemo naći neko rješenje.

Pokušao je držati otvorene oči, ali ga je svladao san. Utonuo je do dna u tvar bez vremena i prostora, gdje su ženine riječi imale drugačije značenje. No malo zatim netko ga prodrma za rame.

- Odgovori mi.

Pukovnik nije bio svjestan je li te riječi čuo prije ili poslije sna. Svitalo je. Prozor se ocrtavao na zelenoj nedjeljnoj svjetlosti. Učini mu se da ima groznicu. Pekle su ga oči i morao je uložiti velik napor da dođe k sebi.

- Što ćemo učiniti ako se ništa ne bude dalo prodati - ponovi žena.

- Tada će već biti dvadeseti siječnja - reče pukovnik, savršeno bistar. - Dvadeset posto isplaćuje se istog dana.

- Ako pijetao pobijedi - reče žena. - A što ako izgubi. Nisi računao da pijetao može i izgubiti.

- Ovaj pijetao ne može izgubiti.

- Ali uzmimo da izgubi.

- Preostaje još četrdeset i pet dana da bi se o tome počelo razmišljati — reče pukovnik.

Ženu obuze očaj.

- A što ćemo dotle jesti - zapita i uhvati pukovnika za porubljen izrez majice. Svojski ga prodrma. - Reci mi, što ćemo jesti.

Moralo je proteći sedamdeset i pet godina - sedamdeset i pet godina života, minutu po minutu — da pukovnik dočeka ovaj trenutak. Oćuti se uzvišenim, jasnim, nepokolebljivim, kad je odvratio:

- Govna.

Pariz, siječnja 1957.

